

Zdravstvo na području koprivničke i đurđevačke Podravine od 1958. do 1962. godine

Međimorec, Ana Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:899570>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

DIPLOMSKI RAD

Ana Marija Međimorec

ZDRAVSTVO NA PODRUČJU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE
PODRAVINE OD 1958. DO 1962. GODINE

Rijeka,
lipanj 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA POVIJEST

DIPLOMSKI RAD

ZDRAVSTVO NA PODRUČJU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE
PODRAVINE OD 1958. DO 1962. GODINE

Mentor: dr. sc. Darko Dukovski

Studentica: Ana Marija Međimorec

Naziv i vrsta studija: Sveučilišni diplomski studij povijesti i hrvatskog jezika i
književnosti

Matični broj: 0009068080

Rijeka,
lipanj 2018.

ZAHVALA

Željela bih izraziti nekoliko riječi zahvale onim ljudima bez kojih ne bih bila to što jesam i ovdje gdje jesam.

Veliko hvala profesoru i mentoru dr. sc. Darku Dukovskom što mi je pružio veliku čast da izradim ovaj diplomski rad pod njegovim vodstvom. Hvala Vam na ukazanom povjerenju, strpljivosti i razumijevanju te na svim savjetima koje ste mi dali tijekom cijelog studija i tijekom izrade diplomskog rada. Također, hvala Vam na svim životnim savjetima koje ste pružili nama studentima tijekom Vaših predavanja. Hvala Vam što ste nam svojim primjerom ukazali na vrijednosti života i vrijednosti našeg poziva povjesničara i profesora.

Hvala mojoj obitelji, prvenstveno ocu Branku, majci Janji i sestri Loreni što su uvijek bili uz mene tijekom studija i što su mi bili podrška tijekom čitavog školovanja. Hvala vam što ste mi pružili mogućnost da ispunim svoje dječje snove. Naravno, hvala i ostalim članovima uže i šire obitelji, a posebice mom malenom Franji.

Posebnu zahvalu želim iskazati najboljoj prijateljici Žani. Hvala ti na svakoj ohrabrujućoj i toploj riječi. Hvala ti što su bila uz mene, prateći me na ovom životnom putu i što mi nisi dala da odustanem kada je bilo najteže. Smisao života je sklopiti prijateljstvo za cijeli život, a mi smo uspjele. Hvala ti još jednom.

Hvala Maji, Luciji, Lei, Martini, Marinu i Luki na divnih pet godina i puno nezaboravnih trenutaka.

Također želim zahvaliti djelatnicama Arhivskog sabirnog centra Koprivnica Ivani Posedi i Ines Proeski na pruženom razumijevanju i znanju, zatim djelatnicima Knjižnice *Fran Galović* Koprivnica i Sveučilišne knjižnice Rijeka te djelatnicima Zavoda za javno zdravstvo Koprivničko-križevačke županije, kao i djelatnicima Gradskog društva Crvenog križa Koprivnica. Isto tako, želim zahvaliti obiteljskom liječniku dr. Mansouru el Bahtitiyu i dr. Suzani Samoilović na savjetima i usmjeravanju u mom istraživanju. Veliko zahvalnost upućujem i Stjepanu Matotanu, ispitaniku koje sudjelovao u istraživanju. Također, zahvaljujem i svim profesorima koje sam susrela tijekom svog studija i koji su obogatili moj život novim znanjima.

Diplomski rad posvećujem djedovima Franji i Slavku te bakama Ani i Mari. Uvijek i zauvijek bit ćete u mom sjećanju. Veliko hvala SVIMA.

SAŽETAK

Diplomski rad *Zdravstvo na području koprivničke i đurđevačke Podravine od 1958. do 1962. godine* temelji se na proučavanju zdravstva i zdravstvenih prilika na području koprivničkog kotara i pripadajućih mu općina. Rad se temelji na proučavanju i analizi arhivske građe o zdravstvenom djelovanju Zdravstvenog centra Koprivnica te na člancima iz koprivničkog tjednika *Glas Podravine*. Cilj diplomskog rada je uvidjeti kako je zdravstvo utjecalo na oblikovanje društvene povijesti koprivničke i đurđevačke Podravine u navedenom razdoblju. Isto tako, cilj diplomskog rada je istražiti kretanje pojedinih bolesti te postupanje u njihovom liječenju i sprječavanju. Prije svega, rad će prikazati zdravstvene prilike koprivničke i đurđevačke Podravine od prvih početaka do 1958. godine, a zatim će rad prikazati kako je zdravstvena djelatnost organizirana u razdoblju od 1958. godine do 1962. godine. Ujedno, prikazat će se i organizacija državne vlasti za navedeno razdoblje. Također, diplomski rad će prikazati demografsko kretanje stanovništva navedenog područja, kao i opsežne statističke podatke patologije kotara. Rad će iznijeti podatke o pobolu kotara od zaraznih bolesti, a posebice će se osvrnuti na trahom i tuberkulozu kao dvije najizraženije bolesti koprivničke i đurđevačke Podravine. Zatim, rad će prikazati kako su odgovorne službe brinule o dječjem zdravlju od najranije dobi do adolescencije te kako su brinule o zaštiti žena, majki i trudnica. Rad će prikazati djelovanje Savjetovališta za trudnice, Savjetovališta za kontracepciju te Komisije za pobačaje. Diplomski rad donosi podatke o djelovanju kirurškog odjela, kao i kabineta za transfuziju krvi, a bitno je naglasiti i djelovanje Crvenog križa. U rad je također uključeno terensko istraživanje, a cilj tog istraživanja bio je uvidjeti kako običan čovjek gleda na zdravstvo i zdravstvene prilike proučavanog područja te kakva su njegova životna iskustva. Odlika diplomskog rada je interdisciplinarnost jer je rad uključio niz znanosti i disciplina od povijesti, medicine, sociologije, psihologije, statistike, arhivistike i etnologije.

Ključne riječi: povijest zdravstva, zdravlje, koprivnička Podravina, đurđevačka Podravina.

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. ORGANIZACIJA VLASTI NA PODRUČJU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE OD 1945. DO 1962.	10
2.1. DJELATNOSTI NARODNOG ODBORA KOTARA KOPRIVNICA.....	12
2.2. OBLAST NARODNOG ZDRAVLJA I SOCIJALNOG STARANJA.....	13
3. POVIJEST ZDRAVSTVA I ZDRAVSTVENE PRILIKE NA PODRUČJU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE DO 1958. GODINE	14
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	17
5. ORGANIZACIJSKA STRUKTURA ZDRAVSTVENIH USTANOVA NA PODRUČJU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE OD 1958. DO 1962.....	18
6. DEMOGRAFSKO KRETANJE STANOVNIŠTVA OD 1958. DO 1962.	20
7. SOCIJALNE, DRUŠTVENE I MATERIJALNE PRILIKE STANOVNIŠTVA PODRAVINE .	21
8. PATOLOGIJA KOPRIVNIČKOG KOTARA PRIJE 1958. GODINE	22
9. GRUPE BOLESTI KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE OD 1958. GODINE DO 1962. GODINE.....	23
9.1. ZARAZNE BOLESTI.....	23
9.1.1. TRAHOM.....	25
9.1.2. TUBERKULOZA.....	26
9.2. SPOLNE BOLESTI	30
9.3. INTERNE BOLESTI	30
10. BRIGA O DJEČJEM ZDRAVLJU	31
10.1. DJEČJA PARALIZA	32
10.2. OSTALE DJEČJE ZARAZNE BOLESTI	34
11. ZAŠTITA ŽENA, TRUDNICA I MAJKI.....	35
11.1. SAVJETOVALIŠTE ZA TRUDNICE.....	37
11.2. SLUŽBA ZA KONTRACENCIJU I KOMISIJA ZA POBAČAJE	40
12. SLUŽBA OPĆE KIRURGIJE.....	44
12.1. TRANSFUZIJA KRVI.....	45
13. GRADSKO DRUŠTVO CRVENOG KRIŽA KOPRIVNICA.....	46
14. PROBLEM MEDICINSKOG OSOBLJA, OPREME I VOZILA	46
15. ZDRAVSTVO U OČIMA OBIČNOG ČOVJEKA	48
16. ZAKLJUČAK	53

17.	PRILOZI.....	54
17.1.	GRAFIKONI.....	54
17.2.	TABLICA.....	57
17.3.	FOTOGRAFIJE i NOVINSKI ISJEČCI.....	57
18.	POPIS LITERATURE	60
18.1.	ARHIVSKA GRAĐA	60
18.2.	NOVINSKI ČLANCI.....	61
18.3.	IZJAVA	62
18.4.	KNJIGE, ČLANCI I ZBORNICI.....	62
18.5.	INTERNETSKI IZVORI.....	63

1. UVOD

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO) zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti i iznemoglosti. Kako je vidljivo zdravlje je široki i sveobuhvatni pojam koji ne predstavlja samo nepostojanje bolesti koja napada organizam, već u zdravlje ulazi i niz drugih faktora od društvenih, socijalnih i materijalnih uvjeta. Zdravlje i zdravstvo nalaze se u okruženju socijalnih i društvenih prilika, u okruženju različitih kultura i ekonomskih prilika. Kada proučavamo zdravstvo kao djelatnost koja se bavi zaštitom zdravlja uključujemo niz znanosti koje nam pomažu u njegovom boljem sagledavanju. Primarno, uključujemo medicinu, odnosno medicinske termine, tretmane, dijagnoze, instrumentarij i zakonitosti. U proučavanje zdravstva uključujemo i psihologiju, sociologiju, demografiju, statistiku, ali i povijest. Vrijedan segment proučavanja zdravstva je i povijest zdravstva koja nam daje odgovore na brojna pitanja o raznim bolestima, liječenju nekada, narodnoj medicini, socijalnim i društvenim prilikama. Stoga, ovaj diplomski rad *Zdravstvo na području koprivničke i đurđevačke Podravine od 1958. do 1962. godine* u svoje središte stavlja zdravstvo kao društvenu kategoriju, kao dio društvene povijesti.

Cilj diplomskog rada je uvidjeti kako je zdravstvo utjecalo na oblikovanje društvene povijesti koprivničke i đurđevačke Podravine u navedenom razdoblju. Isto tako, cilj diplomskog rada je istražiti kretanje pojedinih bolesti te postupanje u njihovom liječenju i sprječavanju. Isto tako, istraživački rad će obuhvatiti pitanje broja zdravstvenih ustanova, ambulanata, dispanzera, djelatnika, vozila, opreme i svega onoga što je iznimno bitno za funkcioniranje zdravstva. Rad je vremenski ograničen na razdoblje od 1958. godine do 1962. godine. Godina 1958. uzima se kao početna godina istraživanja zbog osnivanja Zdravstvenog centra Koprivnica koji je u svojoj nadležnosti imao zdravstvene ustanove koprivničke i đurđevačke Podravine. Kao godina s kojom ovo istraživanje završava uzeta je 1962. godina kada *Narodni odbor kotara Koprivnica* prestaje postojati, a koji je iznimno bitan jer je zaprimao zdravstvena izvješća i dokumente.

Poticaj za odabir ove teme javio se tijekom studija povijesti i nastave iz kolegija *Arhivska građa u nastavi suvremene povijesti* te kolegija *Društvena povijest srednje i jugoistočne Europe*. Ovi kolegiji potaknuli su autoricu diplomskog rada da promatra zdravstvo kao društvenu kategoriju kao nešto što je dio naših svakodnevnih života, a ujedno da promatra kako se zdravstvo razvijalo te kako smo stekli spoznaje o zdravlju i bolestima.

Nakon zahvale i sažetka rada, slijedi uvodno poglavlje u kojem će biti objašnjen cilj diplomskog rada, kao i razlog odabira teme diplomskog rada.

U drugom poglavlju rada *Organizacija vlasti na području koprivničke i đurđevačke Podravine od 1945. godine do 1958. godine*, iznijet će se kratak pregled ustroja državne vlasti na navedenom području, kao i pregled oblasti narodnog zdravlja.

U trećem poglavlju rada *Povijest zdravstva i zdravstvene prilike na području koprivničke i đurđevačke Podravine do 1958. godine* izložit će se kratak pregled najvažnijih postignuća zdravstvene djelatnosti na navedenom području, a upravo su ta postignuća iznimno bitna za razvoj zdravstva tijekom proučavanih godina.

Četvrto poglavlje *Metodologija istraživanja* prikazat će postupak provedbe istraživanja provedenog u sklopu ovog diplomskog rada. Istraživanje koje je provedeno te njegovi rezultati čine središnju okosnicu diplomskog rada. Peto poglavlje *Organizacijska struktura zdravstvenih ustanova na području koprivničke i đurđevačke Podravine od 1958. godine do 1962. godine* prikazat će broj zdravstvenih ustanova na ovom području.

Šesto poglavlje *Demografski podaci o kretanju stanovništva* donosi podatke o broju stanovništva, mortalitetu i natalitetu, dok sedmo poglavlje *Socijalne, društvene i materijalne prilike stanovništva Podravine* donosi prikaz socijalnih i društvenih prilika, stanje pitke vode, vodoopskrbe, kanalizacije i slično.

Osmo poglavlje *Patologija koprivničkog kotara do 1958. godine* donosi prikaz i kretanje bolesti prije proučavanog razdoblja, dok deveto poglavlje *Grupe bolesti koprivničke i đurđevačke Podravine od 1958. godine do 1962. godine* donosi prikaz od kojih je to bolesti bolovalo stanovništvo ovog područja. Potpoglavlja *Zarazne bolesti*, *Spolne bolesti* i *Interne bolesti* donose prikaz najčešćih bolesti potvrđenih na području koprivničkog kotara. Potpoglavlje *Zarazne bolesti* dodatno se dijeli na dva potpoglavlja *Trahom* i *Tuberkuloza* u kojima se donose statistički podaci za dvije najakutnije zarazne bolesti koprivničkog kotara.

Sljedeće, odnosno deseto poglavlje *Briga o dječjem zdravlju* prikazat će djelovanje službi koje su brinule o dojenčadi, predškolskoj djeci i školskoj djeci. Potpoglavljja *Dječja paraliza* i *Ostale dječje zarazne bolesti* prikazat će kretanje tih bolesti na području koprivničkog kotara.

Jedanaesto poglavlje *Služba za zaštitu žena, trudnica i majki* prikazat će djelovanje te službe, a potpoglavljja *Savjetovanište za trudnice* te *Savjetovanište za kontracepciju* i *Komisija za pobačaje* prikazat će statistički posjećenost tih savjetovaništa, kao i broj učinjenih pobačaja.

Dvanaesto poglavlje *Služba opće kirurgije* prikazat će stanje kirurškog odjela, dok će potpoglavljje *Transfuzija krvi* prikazati kako je taj kabinet djelovao unutar kirurškog odjela. Trinaesto poglavlje *Gradsko društvo Crvenog križa Koprivnica* prikazat će djelatnosti te organizacije, dok će četrnaesto poglavlje *Problem medicinskog osoblja, opreme i vozila* prikazati stanje medicinskog kadra i opreme u Zdravstvenom centru Koprivnica.

Petnaesto poglavlje *Zdravstvo u očima običnog čovjeka* prikazat će rezultate terenskog istraživanja. Na kraju samog diplomskog rada nalazi se kratak zaključak. Također, na kraju rada nalaze se prilozi (grafikoni, fotografije, tablica), kao i popis korištene literature (arhivska građa, novinski članci, izjava, internetski izvori i objavljena sekundarna literatura).

2. ORGANIZACIJA VLASTI NA PODRUČJU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE OD 1945. DO 1962.

Nakon Drugog svjetskog rata na području Federativne Narodne Republike Jugoslavije državna se vlast provodi na lokalnoj i područnoj razini kroz narodne odbore, koji su formirani još tijekom rata. U razdoblju od 1945. do 1963. godine narodni odbori predstavljali su glavna tijela tadašnje vlasti. Formiranje i uređenje narodnih odbora definirano je kroz nekoliko zakona, a to su: *Opći zakon o narodnim odborima* (iz 1946., 1949. i 1952. godine), *Opći zakon o uređenju općina i kotara* iz 1955. godine te kroz *Ustav* (Službeni list FNRJ 10 (1946.) iz 1946. godine, kao i kroz *Ustavni zakon* iz 1953. godine.¹ U *Ustavu* iz 1946. godine narodni odbori definirani su kao najviši organi državne vlasti u odnosima lokalnog značaja na svojem teritoriju, a takvu njihovu definiciju nalazimo i u članku 92. *Ustava Narodne Republike Hrvatske*.² Odbori se tom odlukom dijele na mjesne, kotarske, gradske, gradskih područja, okruga i oblasti.

Tijekom Drugog svjetskog rata osnivani su narodnooslobodilački odbori kao prvi organi vlasti. Tako je 1941. godine na području koprivničke Podravine osnovan *Kotarski narodnooslobodilački odbor Koprivnica*. Nakon završetka rata *Zakonom o promjeni naziva narodnooslobodilačkih odbora* nastaje *Kotarski narodni odbor Koprivnica* (KNOKC), a u skladu s novim odredbama *Općeg zakona o narodnim odborima* iz 1949. godine ovaj odbor je preimenovan u *Narodni odbor kotara Koprivnica* (NOKKC).³

Narodni odbor kotara sastojao se do 1952. od niza manjih *Mjesnih narodnih odbora* (MOO), a to su: Drnje, Đelekovec, Glogovac, Gola, Gotalovo, Hlebine, Hudovljani, Imbriovec, Jagnjedovac, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Kunovec, Legrad, Mala Mučna, Novigrad, Peteranec, Plavšinc, Rijeka, Sigetec, Sokolovac, Velika Mučna, Veliki Poganac i Ždala.

¹ Tuk, Ana. „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora“, *Arhivski vjesnik* 59 (2016), str. 275-276.

² Ustav Narodne Republike Hrvatske NN NRH 7(1947).

³ *Narodni odbor kotara Koprivnica*, URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_3534, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)

Grad Koprivnica imao je od 1945. godine do 1946. godine status *Narodnog odbora grada*, a nakon 1946. godine postao je *Mjesni narodni odbor*.⁴ Status grada izvan sastava kotara grad Koprivnica stekao je 1948. godine u skladu sa zakonskim propisima.

Tijekom 1952. godine na snagu stupa *Zakon o podjeli Narodne Republike Hrvatske (NRH) na kotare, gradove i općine* što uzrokuje nove promjene u organizaciji narodnih odbora. Tom odlukom ukidaju se mjesni narodni odbori, a osnivaju se *narodni odbori općina* (NOO), a na području Koprivnice to su: Drnje, Đelekovec, Gola, Hlebine, Koprivnica, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Mučna Reka, Novigrad, Peteranec, Sokolovac, Veliki Poganac i Ždala.⁵

Nove promjene dogodile su se *Zakonom o području kotara i općina u NRH* iz 1955. godine kada su ukinuti *Narodni odbori općina* Hlebine, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Mučna Reka, Peteranec, Veliki Poganac i Ždala. Tada su kotaru Koprivnica pripojeni i narodni odbori općina Đurđevac, Ferdinandovac, Kloštar Podravski, Virje i Rasinja.⁶

Do novih promjena dolazi *Zakonom o izmjeni područja kotara i općina u NRH* iz 1957. godine kada se ukida općina Rasinja, a početkom 1962. godine ukidaju se općine Gola, Novigrad Podravski i Sokolovac. Sam *Narodni odbor kotara Koprivnica* sa svojim radom prestaje 1. studenog 1962. godine kada je i on ukinut sukladno odredbama *Zakona o području općina i kotara* iz 1962.⁷

Područje đurđevačke Podravine je do 1955. godine gravitiralo prema *Narodnom odboru kotara Đurđevac*. U njegovoj nadležnosti nalaze se sljedeći mjesni narodni odbori: Ferdinandovac, Kloštar, Molve, Kozarevac, Prugovac, Sirova Katalena, Čepelovac, Budrovac, Repaš, Pitomača, Grabrovnica, Trešnjevica, Sesvete, Virje, Novo Virje, Kalinovac, Hampovica, Šemovci, Križnica i Đurđevac. Potrebno je napomenuti kako je i na području Đurđevca tijekom Drugog svjetskog rata djelovao narodnooslobodilački odbor.

⁴ *Narodni odbor kotara Koprivnica*, URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_3534, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

Promjene koje se događaju 1952. godine u kotaru Koprivnica, potvrđene su i u kotaru Đurđevac. Sukladno zakonskim propisima, ukidaju se mjesni odbori i osnivaju se narodni odbori općina Virje, Đurđevac, Pitomača, Kalinovac, Novo Virje, Molve, Ferdinandovac, Kloštar Podravski i Sesvete Podravske.⁸

Zakonom o provođenju novog uređenja općine i kotara iz 1955. godine 1. rujna 1955. ukida se kotar Đurđevac, a njegovo područje podijeljeno je između kotara Koprivnica i Virovitica. Tako su koprivničkom kotaru tada pripojene općine Đurđevac, Ferdinandovac, Kloštar Podravski i Virje.

2.1. DJELATNOSTI NARODNOG ODBORA KOTARA KOPRIVNICA

NOK Koprivnica bio je podijeljen na niz odjela. Godine 1945. djelovali su sljedeći odjeli: upravni, prometni, gospodarski, zdravstveni, socijalni i financijski odjel, odjel obrta i industrije, trgovine i opskrbe, tehničkih radova, prosvjete i odjel šumarstva. Tijekom 1946. umjesto odjela uvedeni su odsjeci, a 1948. godine umjesto odsjeka uvode se povjereništva.⁹

Unutarnji sastav kotara ponovno je definiran 1952. godine kada su osnovani odjeli: Tajništvo, Odjel za prosvjetu i kulturu, Odjel za socijalnu politiku i narodno zdravlje, Odjel za komunalne poslove, Odjel za privredu i Uprava prihoda.¹⁰ Nove promjene zbile su se 1956. godine kada se na mjesto odjela uspostavljaju sekretarijati. Ostale institucije u sastavu NOK-a Koprivnica bile su: Zavod za plan, Zavod za statistiku i Uredi za katastar u Koprivnici, Đurđevcu i Virju, Javno pravobranilaštvo kotara, Kotarsko vijeće za prekršaje i sudac za prekršaje i Disciplinski sud.¹¹ Tijekom 1959. godine dolazi do posljednje promjene kada su sekretarijati ponovo zamijenjeni odjelima.

⁸ Narodni odbor kotara Đurđevac, UR: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_142, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)

⁹ Ibid.

¹⁰ Narodni odbor kotara Koprivnica, URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_3534, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)

¹¹ Ibid.

2.2. OBLAST NARODNOG ZDRAVLJA I SOCIJALNOG STARANJA

Diplomski rad u svoje središte stavlja oblast narodnog zdravlja i socijalnog staranja, stoga je bitno razumjeti kako je kotarska vlast provodila svoje zdravstvene zadaće. U okvirima ove oblasti NOK Koprivnica brinuo je o čuvanju i podizanju narodnog zdravlja u kotaru, upravljanju kotarskim bolnicama, ambulancama i zdravstvenim stanicama, suzbijanju epidemija, kontroli privatnih liječnika, veterinaru i ljekarni, o sanitetskoj kontroli kotara, o organiziranju zaštite majki i djece, skrb o maloljetnima, oboljelima i nemoćnima te invalidima, žrtvama rata i naposljetku o ustanovama socijalne zaštite i poslovi oko socijalnog zbrinjavanja.¹²

Ovakve mjere kotar je provodio u skladu sa zakonskim propisima, a to su sljedeći propisi: *Opća uputstva o organizaciji službe za zaštitu i podizanje narodnog zdravlja* iz 1948. godine, zatim *Uredba o upravljanju zdravstvenim ustanovama* iz 1953.; *Opći zakon o organizaciji zdravstvene službe* iz 1960. i 1961., *Opći zakon o sprečavanju i suzbijanju zaraznih bolesti* iz 1948. i *Osnovni Zakon o sanitarnoj inspekciji* iz 1948. Također kotarski narodni odbor nadzirao je promet otrovima i opojnim drogama. Ujedno, brinuo je o socijalno ugroženom stanovništvu, velikom broju invalida i siročadi te su isplaćivali socijalne naknade.

Područje zdravstva je od 1945. godine bilo u nadležnosti *Zdravstvenog odjela*, zatim od 1946. u nadležnosti *Odsjeka za socijalno stanje i zdravstvo*. Tijekom 1948. zdravstvenu djelatnost preuzima *Povjereništvo narodnog zdravlja i socijalnog staranja*. Nove promjene u organizaciji zdravstvene djelatnosti uslijedile su 1952. kada o zdravstvu brine *Odjel za socijalnu politiku i narodno zdravlje*, dok 1956. nadležnost preuzima *Sekretarijat za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu*.¹³ Tijekom 1959. ponovno je zdravstvena djelatnost organizirana kao odjel unutar kotarskog sustava.

¹² Narodni odbor kotara Koprivnica, URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_3534, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)

¹³ Ibid.

3. POVIJEST ZDRAVSTVA I ZDRAVSTVENE PRILIKE NA PODRUČJU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE DO 1958. GODINE

Povijest zdravstva na ovom području seže sve do 14. stoljeća. Koprivnica je u srednjem vijeku postala najvažnije središte sjeverne Hrvatske. Tadašnji kralj Ludovik I. Anžuvinao proglasio je Koprivnicu 4. studenoga 1356. godine slobodnim kraljevskim gradom. Prvi podatak o zdravstvenoj ustanovi na području Koprivnice datira iz 1345. godine kada je biskup Grgur utemeljio crkvu sv. Ane uz koju je djelovao i hospital.¹⁴ U povelji Ludovika Anžuvinao spominje se liječnik iz čega se može naslutiti kako je u gradu postojala javna ili privatna liječnička služba.¹⁵

Hospital se ponovno u spisima spominje 1501. godine, odnosno spominje se rektor hospotala. Godine 1566. tadašnji kralj Ferdinand I. zatražio je od perfekta Koprivnice da se odrekne dohodaka i zemlje hospotala.¹⁶ Tijekom 18. stoljeća Koprivnicu je zahvatila epidemija kuga koja je najviše života odnijela u razdoblju od 1738. godine do 1745. godine. Koprivnički hospital bio je u izrazito lošem stanju te je zbog toga srušen 1746. godine.

Hospital 1765. godine svoje prostorije seli u napuštenu zgradu vojnog magazina pokraj crkve čime dobiva veći prostor. U 18. stoljeću pronalazimo i podatke o prvim liječnicima u Koprivnici. Prvi liječnik koji se spominje 1767. godine je kirurg i ranarnik Feichtinger, a nakon njega navode se Blaž Schneider, Johann Schmuck, Antun Nestner, Nikola pl. Rattach, Antun David i Pavle Bastasich.¹⁷

U pregledu povijesti koprivničkog zdravstva nezaobilazan je upravitelj hospotala Ljudevit Schiketancz koji preuzima hospital 1821. godine. On je bio kazališni glumac amater i vođa kazališne družine.¹⁸ Kako bi financijski pomogao hospotalu, Schiketancz je na prvom katu hospotala priređivao kazališne predstave, a sakupljena sredstva je potom ulagao u hospital.

¹⁴ Švarc Janjanin, Sanja, Švarc Krešimir. „Prilozi i građa za povijest bolnice u Koprivnici“, u: *Podravski zbornik 2010*, ur. Dražen Ernečić, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, str. 99.

¹⁵ Ibid., str. 100.

¹⁶ Ibid., str. 100.

¹⁷ Ibid., str. 101.

¹⁸ Ibid.

Koprivnica se nalazi na povoljnom strateškom položaju te je stoga postala važno prometno središte, kako cestovnog prometa, tako i željezničkog prometa. Upravo je izgradnja željeznice *Budimpešta-Zagreb* pogodovala i usponu koprivničkog zdravstva. Početkom izgradnje 1868. godine oboljeli radnici smješteni su u koprivnički hospital. Tadašnja uprava grada odlučila se na molbu Kraljevskom namjesničkom vijeću da koprivnički hospital proglašava javnom bolnicom, što je i učinjeno 24. veljače 1869. godine, a upraviteljem je postao dr. Jakob Winter.¹⁹ Kako je bolnici bila potrebna nova zgrada odlučeno je kako će se osigurati sredstva za njenu gradnju te je gradnja započeta 1874. godine, a bolnica je otvorena 1875. godine. Zgrada te bolnice postoji i danas kao županijski Dom zdravlja.

Bolnica je i dalje bila u dosta zapuštenom stanju, a situacija se mijenja 1888. godine kada u koprivničku bolnicu dolazi mladi dubrovački liječnik doktor Nikola Selak. Selak slovi za jednog od zapaženijih medicinskih stručnjaka svoga vremena, a svoje sposobnosti iskazao je u vođenju koprivničke bolnice.

Naime, za njegove uprave nekad mala i zapuštena bolnica postala je jedna od najuzornijih bolnica, prema mišljenju nekih istraživača, čak ponajbolja bolnica Hrvatske i Slavonije.²⁰ Selak se ponajviše bavio očnim bolestima te je u bolnici obavljao teške i komplicirane operacije. Također, izdao je niz stručnih članaka koji su njegova vrijedna ostavština. Selak je iza sebe ostavio vrijedna djela o povijesti bolnice, zdravstva i zdravstvenim prilikama. Utjecao je na promjenu prehrane bolesnika, dolazak sestra milosrdnica iz Zagreba, zatim uredio je prvu kupaonicu s kadama, mrtvačnicu, praonicu te je opremio bolnicu s novim krevetima, posteljinom, ali i najvažnije s medicinskim instrumentarijem.²¹ Također, vodio je brođane podatke o bolesnicima, bolestima, spolu i dobi pacijenata te uzroku smrti. Od bolesti o kojima je Selak pisao u svojim izvješćima ističu se tuberkuloza, trahom i venerične bolesti.

Nakon Selakove smrti, upravu bolnice redom preuzimaju: Franjo Lambaša, Ivan Torizer i Janko Jambrišek. Godine 1899. upravu bolnice preuzima doktor Mirko Kasumović koji na toj funkciji ostaje do 1940. godine. Uz Selaka, Kasumović je jedan od najboljih koprivničkih upravitelja.

¹⁹ Švarc, Krešimir. „Od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice“, u: *Koprivnički liječnički zbornik*, 1973., str. 14.

²⁰ Ibid., str. 19.

²¹ Ibid., str. 20.

Tijekom njegove uprave otvara se kružni paviljon za zarazne bolesti, uvodi plinska rasvjeta, električna struja, vodovod i centralno grijanje; gradi se paviljon za duševne bolesti, mrtvačnica, operacijski trakt.²²

Također nabavlja se niz novih medicinskih aparata i instrumenata od kojih je važno istaknuti prvi rendgen aparat koji u koprivničku bolnicu dolazi 1932. godine.²³ Godine 1940. koprivničku bolnicu preuzima doktor Ladislav Juričić koji nastavlja s njenom modernizacijom. Tijekom Drugog svjetskog rata, u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, ustaška vlast preuzima bolnicu i postavlja liječnike Branka Oberhofera, Karela Oberšlika, Teu Oberhofer i Miroslava Deutsch-Duića, koji dolaze na *prisilan rad* u skladu s rasnim zakonima.²⁴ Brojni liječnici pridružili su se narodnooslobodilačkom pokretu 1943. godine čime koprivnička bolnica stagnira te postaje zapuštena, a time se zaustavlja njena daljnja modernizacija. Nakon rata, ponovno se u bolnicu vraća Ladislav Juričić koji nastavlja s modernizacijom koju je započeo prije rata.

Koprivnička bolnica oskudijeva medicinskim kadrom, a početkom pedesetih šalju se prvi liječnici na specijalizaciju od kojih je potrebno istaknuti kirurga Teodora Femeca i ginekologa Krešimira Švarca. Od ostalih liječnika bitno je spomenuti pedijatra Luku Bezića (1945.—1950.), pedijatricu Ljudmilu Kazić (1950.-1956.), pedijatra Dušana Dragojlovića (1957.-1960.), kirurga Alberta Heinricha, pneumoftiziologa Marka Pristera, internistu Leopolda Aufa, internistu Stanka Sulimanovića (1953.-1958.), internisticu Nevenku Vizjak Gorenc (1958.-1967.)

Godine 1957. upravu bolnice preuzima specijalist pneumoftizilogije i pulmologije Stanko Vovk koji inicira spajanje bolnice i *Doma zdravlja* u *Zdravstveni centar* koji kasnije mijenja ime u *Medicinski centar Tomislav Bardek*.²⁵ Zdravstveni centar s radom počinje 1. siječnja 1958. godine, a njegovom ustrojstvu bit će riječi u poglavlju o organizacijskoj strukturi zdravstvenih ustanova na području koprivničke i đurđevačke Podravine od 1958. godine do 1962. godine.

²² Švarc Janjanin, Sanja, Švarc Krešimir. „Prilozi i građa za povijest bolnice u Koprivnici“, u: *Podravski zbornik 2010*, ur. Dražen Ernečić, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, str. 110

²³ Ibid., str. 111.

²⁴ Ibid., str. 113.

²⁵ Ibid., str. 117.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U ovom diplomskom radu, kao što je već navedeno, naglasak će biti na koprivničkoj i đurđevačkoj Podravini, koje danas gravitiraju prema gradovima Koprivnici i Đurđevcu. Ovi dijelovi Podravine odabrani su u skladu s dostupnim primarnim izvorima. Nakon odabira teme u dogovoru sa sveučilišnim mentorom, pristupilo se prikupljanju arhivske građe o zdravstvu i zdravstvenim prilikama. Diplomski rad temelji se na arhivskoj građi koja se nalazi u Arhivskom sabirnom centru Koprivnica, ispostavi Državnog arhiva u Varaždinu. Proučavana arhivska građa nalazi se u fondu 30 *Narodni odbor kotara Koprivnica* od 1945. do 1962. godine pod arhivskim znakovima 50 i 51. Njeno sakupljanje počelo je u rujnu 2017. godine. Nakon prikupljanja arhivske građe, uslijedilo je njeno proučavanje i analiziranje te izdvajanje, odnosno klasifikacija dokumenata na opće spise, zapise sjednica, izvještaje o bolestima, izvještaje o radu pojedine službe, godišnje izvještaje i dokumente koji su predstavljali neku obavijest. Nakon toga, pristupilo se izdvajanju statističkih podataka.

Nakon proučavanja arhivske građe, pristupilo se iščitavanju članaka o zdravstvu iz *online* baze koprivničkog tjednika *Glas Podravine* od 1958. godine do 1962. godine. Nakon izdvajanja članaka, pristupilo se njihovoj analizi te su oni povezani s proučavanom arhivskom građom. Također, proučeni su i zakonski propisi i akti toga razdoblja kako bi se uvidio pravni aspekt zdravstva.

Kako je zdravstvo u ovom radu definirano kao društvena kategorija neodvojiva od čovjeka, odnosno pojedinca, pristupilo se terenskom istraživanju među stanovnicima navedenog područja. Ispitanici su zamoljeni na suradnju te tonsko zapisivanje. Namjera je bila ta da se spozna u kojoj su mjeri ispitanici odlazili u zdravstvene ustanove, kako su se liječili, jesu li bolovali od nekih bolesti i slično. Nakon provedenog terenskog istraživanja, pristupilo se transkripciji tonskih zapisa koji su zatim ponovno predani ispitanicima koji su ih pregledali te potpisali. Iz korpusa tonskih zapisa, u ovom radu je izdvojen jedan ispitanik koji se istaknuo svojim razmišljanjima, ali i vjernom opisivanju zdravstvenih prilika na proučavanom području. Tonski zapisi, odnosno audiosnimke razgovora s ispitanicima nalaze se pohranjene kod autorice rada, s potrebnim transkriptima. U kazivanju ovog ispitanika dominira narodna medicina koja je tako stekla bitno mjesto u ovom diplomskom radu.

Nakon svega navedenog, pristupilo se proučavanju sekundarne literature. Posebice je vrijedna sekundarna literatura o zdravstvenim prilikama u koprivničkoj i đurđevačkoj Podravini do 1958. godine koja se nalazi većinom u *Podravskom zborniku* kao dominantnoj publikaciji na području Podravine. Isto tako, od sekundarne literature bitno je izdvojiti i monografije *Koprivničkog liječničkog zbora* i *Opće bolnice dr. Tomislav Bardek*. Također, korištena je i medicinska literatura kako bi se opisale bolesti i njihove značajke, ali i kako bi se razumjeli medicinski pojmovi. Ujedno, korišteni su i priručnici o ljekovitom bilju i narodnoj medicini kako bi se spoznala važnost i takvog aspekta medicine u sveukupnom zdravstvu. U izradi diplomskog rada i istraživanju, autorica rada koristila je povijesna znanja i vještine koje je stekla tijekom preddiplomskog i diplomskog studija povijesti. Također, koristila je znanja sa svog drugog studija hrvatskog jezika i književnosti gdje se koristila etnologijom u istraživanju narodne medicine. Vidljivo je kako je ovaj diplomski rad interdisciplinaran jer obuhvaća znanosti poput povijesti, medicine, etnologije, demografije, statistike, arhivistike i novinarstva. Zbog toga, autorica rada morala je posezati za različitim znanjima kako bi ovaj diplomski rad postigao sve svoje zadane ciljeve.

5. ORGANIZACIJSKA STRUKTURA ZDRAVSTVENIH USTANOVA NA PODRUČJU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE OD 1958. DO 1962.

U razdoblju od 1958. godine do 1962. godine na području koprivničke i đurđevačke Podravine djelovao je *Zdravstveni centar Koprivnica* koji je obavljao bolničku i izvanbolničku službu. Formiran je krajem 1957. godine spajanjem *Doma narodnog zdravlja* i *Opće bolnice*, a s radom centar počinje 1. siječnja 1958. godine. (Vidi: Fotografija 1)

Zadaće centra su rad na sprječavanju i suzbijanju zaraznih bolesti, kao i drugih oboljenja. Također, provodi organiziranu zdravstvenu zaštitu žena, trudnica i majki, kao i dojenčadi, predškolske i školske djece te omladine. Zatim, brine o zdravstvenom prosvjećivanju u zdravstvenom odgoju naroda, liječi bolesne u ambulantama i na bolničkim odjelima, provodi rehabilitaciju, proučava i prikuplja podatke iz demografske i zdravstvene statistike, surađuje s društvenim i drugim organizacijama.²⁶

²⁶ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvjestaj o investicionom programu Zdravstvenog centra u Koprivnici“, 22. siječnja 1960., str. 6.

U nadležnost ovog medicinskog centra ulazi *Opća bolnica Koprivnica* te devet općinskih zdravstvenih stanica, kao i dvije zdravstvene stanice zatvorenoga tipa. Općinske zdravstvene stanice smještene su u nizu naselja na proučavanom području i to u sljedećim mjestima: Virje, Novigrad Podravski, Sokolovac, Legrad, Drnje, Gola, Đurđevac, Ferdinandovac i Đelekovec.²⁷

Dvije zdravstvene stanice zatvorenoga tipa djelovale su kao *Zdravstvena stanica za rudare koprivničkih ugljenokopa* te *Zdravstvena stanica željezničara*.²⁸ Obje skupine zdravstvenih stanica, u svojoj nadležnosti imale su obavljanje pregleda i kućnih posjeta. *Zdravstveni centar Koprivnica* je 1959. godine djelovao kroz nekoliko odsjeka, odnosno službi, a to su: Higijensko-epidemiološka služba, Služba za zaštitu dojenčadi i predškolske djece, Služba za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine, Služba za zaštitu žena, trudnica i majki, Služba za suzbijanje tuberkuloze, Služba specijalističkih ordinacija, Služba opće kirurgije s kabinom za transfuziju krvi, Služba za interne bolesti, Zubarska služba, Služba opće prakse, Patronažna služba, Služba medicinske statistike i Opća služba.²⁹

Zdravstveni centar Koprivnica 1960. godine povećan je za nekoliko službi, a to su: Odjel za suzbijanje kožnih i veneričnih bolesti, Odjel za očne bolesti, Odjel za bolesti uha, grla, nosa; zatim Centralni laboratorij, Apoteka, Prijamni odjel, Prosektura, Röntgen aparat, a Patronažna služba preimenovana je u Centar medicinskih sestara.³⁰

Veliki doprinos u zdravstvenom radu na ovom području dao je i Crveni križ koji je postupno pokretao dobrovoljno darivanje krvi, ali opremao je školske kuhinje te ponajviše brinuo o podravskim učenicima.

²⁷ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959., str 4.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid. str. 3.

³⁰ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o investicionom programu Zdravstvenog centra u Koprivnici“, 22. siječnja 1960., str. 6.

6. DEMOGRAFSKO KRETANJE STANOVNIŠTVA OD 1958. DO 1962.

Prema podacima iz 1957. godine kotar Koprivnica imao je 100 500 stanovnika na području od 1 239 km² (na km² dolazi 81 stanovnik). Prema istim podacima, 75% stanovništva bavi se poljoprivredom. Od ukupnog broja stanovnika 22,5% su djeca, zatim 51,8 % su stanovnici od 15. godine do 49. godine života te 25,7 % stanovnika je starije od 50. godina.³¹ (vidi: grafikon 1)

Od ostalih vitalnih podataka u izvještaju pronalazimo podatke o natalitetu, mortalitetu i prirodnom priraštaju te smrtnosti dojenčadi, kao i broj mrtvorodne djece. Što se tiče nataliteta on iznosi 17,3 ‰ (promila) na 1000 stanovnika te je ispod republičkog prosjeka (25,9 ‰) za to razdoblje i jedan je od najnižih u Narodnoj Republici Hrvatskoj.³² Mortalitet iznosi 12,9 ‰ na 1000 stanovnika zbog velikog broja starijeg stanovništva (republički prosjek 11,2 ‰).³³ Iz svega navedenoga, proizlazi kako je prirodni priraštaj 4,4 ‰ na 1000 stanovnika što je odraz niskog nataliteta i visokog mortaliteta.

Smrtnost dojenčadi koja umiru u prvoj godini života je 77 ‰ na 1000 rođenih.³⁴ U izvještaju se navodi kako je to ispod republičkog prosjeka (88,7 ‰) i kako se smanjuje, no ipak je i dalje dvostruko više od primjerice susjedne Narodne Republike Slovenije (42 ‰).

Najviše dojenčadi umire u prvom mjesecu života, a kao razlog tome navodi se nedovoljna zaštita trudnoće i porođaja. Mrtvorodne djece ima 18,2 ‰ na 1000 živorođenih što je opet iznad republičkog prosjeka. U izvještaju su navedeni i podaci o izvanbračnoj djeci te je zabilježeno 90 slučajeva takve djece.³⁵

Broj stanovnika se u 1958. godini smanjio na 99 920 stanovnika. Najviše stanovnika imala je općina Koprivnica i to 29 990 stanovnika, dok je najmanje stanovnika imala općina Gola i to 6 260 stanovnika. Tablični prikaz na kraju diplomskog rada donosi podatke o broju stanovnika po općinskim središtima. (vidi: Tablica 1)³⁶

³¹HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959., str 1.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str 1.

³⁵ Ibid.

³⁶HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Vitalno statistički događaji u 1958. godini“, lipanj 1959.

Prema daljnjim podacima, područje koprivničke i đurđevačke Podravine 1961. godine brojilo je ukupno 99 429 stanovnika, a najviše je stanovnika kao u prethodnim razdobljima imala općina Koprivnica, odnosno gradsko područje i to 29 346 stanovnika, dok je Gola i dalje ostala najmanje naseljena općina s 5 618 stanovnika.³⁷ U odnosu na 1958. godinu, u 1961. došlo je do dodatnog smanjenja broja stanovnika. Demografska slika područja bitna je kako bi se moglo utvrditi koliko je pojedina zdravstvena stanica obavljala pregleda u odnosu na broj stanovnika te kako bismo mogli pratiti stope nataliteta i smrtnosti te kretanje bolesti među stanovništvom

7. SOCIJALNE, DRUŠTVENE I MATERIJALNE PRILIKE STANOVNIŠTVA PODRAVINE

Životni standard čovjeka podrazumijeva stupanj blagostanja, odnosno označava društvene i materijalne uvjete koji određuju život pojedinca. U tim okvirima pojavljuje se i pojam kvalitete života. Kada razmišljamo o životnom standardu danas i u povijesti, zaključit ćemo kako je životni standard čovjeka daleko bolji nego što bio u prošlom stoljeću. Socijalne prilike, društveni i materijalni uvjeti određuju i zdravstvene pokazatelje. Stoga, bitno je razumjeti i poznavati socijalne prilike stanovništva koprivničke i đurđevačke Podravine od 1958. godine do 1962. godine.

Prema *Izveštaju o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica* iz 1959. godine većina stanovništva se vodom opskrbljuje iz individualnih bunara koji su većinom higijenski neispravni.³⁸ Građeni su uglavnom od kamena ili cigle te su svi otvoreni. Sustav vodoopskrbe, odnosno sustav javnih vodovoda je oskudan jer tek nekoliko mjesta kao što su Šemovci, Miholjanec, Budrovac i Čepelovac posjeduju svoj vodovod. Mještani tih naselja sami su radili na izgradnji vodovoda, a sredstva su dobili od *Centralnog higijenskog zavoda*.³⁹ Porazna je činjenica kako gradovi Koprivnica i Đurđevac kao dva najvažnija središta ovog dijela Podravine ne posjeduju vodovod i kanalizaciju. Situacija se nije promijenila do 1962. godine jer u *Glasu Podravine* pronalazimo članak *Osnovne potrebe: vodovod, kanalizacija i kupatilo*, koji upućuje na probleme kotara u vezi vodoopskrbe.

³⁷ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Broj stanovnika po NOO-a“, 26. ožujka 1962.

³⁸ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str 2.

³⁹ „Osnovne potrebe: vodovod, kanalizacija i kupatilo“, *Glas Podravine*, 17. veljače 1962., str. 3.

Tek nekolicina domaćinstava posjeduje kućni vodovod kojim opskrbljuju svoje kućanstvo. Na problem vodoopskrbe nastavlja se problem kanalizacije. Prema navedenom izvještaju i članku iz 1962. godine problem predstavljaju otpadne vode, ali i oborinske vode koje stoje u otvorenim kanalima u naseljima. Također, veliki problem stvaraju poplave koje nastaju zbog nemogućnosti odvođenja oborinskih voda.⁴⁰

Što se tiče odlaganja fekalija, nema posebno uređenog mjesta za njihovo odlaganje. Nužnici u naseljima su primitivni i nehigijenski, bez betonskih jama. Isto tako, postoji i problem odlaganja smeća za koje također nema predviđenog prostora, a nakon što se ono odloži, ne sanira se i ne zatrpava se što predstavlja još jedan higijenski problem. Na problem kanalizacije upozorava još 1958. godine *Glas Podravine* u svojem članku *Što je s kanalizacijom?* u kojem navodi kako zapušteni kanali ne pružaju dobar izgled gradu, ali i kako nisu higijenski.

Također, često se ističe i problem javnog kupališta. Postojala su dva tuša u blizini željezničke stanice, ali oni su bili otvoreni za građanstvo samo subotom poslije 14 sati.⁴¹ Kupalište su posjedovali kolektivi, željezničko poduzeće i tiskara. Stoga, naglašava se potreba javnog kupališta kakvog posjeduje naselje Virje, a centar kotara ne. U proučavanom razdoblju javlja se opsežna elektrifikacija kotara Koprivnica te je do 1. siječnja 1959. godine 85% naselja kotara bilo opskrbljeno električnom energijom.⁴²

Posljedice ovih problema kotara uzrokovanih nedostatkom pitke vode i vodovoda, kao i nedostatkom kanalizacije, vidljive su na području zdravstva te se javljaju brojne bolesti o čemu će biti riječi u daljnjem sadržaju diplomskog rada.

8. PATOLOGIJA KOPRIVNIČKOG KOTARA PRIJE 1958. GODINE

Prije same obrade statističkih podataka o bolestima i zdravstvenim prilikama od 1958. godine do 1962. godine, potrebno je iznijeti podatke za prethodno razdoblje, odnosno 1957. godinu kako bi dosljedno pratili kretanje bolesti u narednim godinama.

⁴⁰ „Osnovne potrebe: vodovod, kanalizacija i kupatilo“, *Glas Podravine*, 17. veljače 1962., str. 3.

⁴¹ „Što Koprivnici nedostaje, a moglo bi se načiniti?“, *Glas Podravine*, 31. siječnja 1959., str. 4.

⁴² „Elektrificirano 85% sela našeg Kotara“, *Glas Podravine*, 1. siječnja 1959., str. 3.

U 1957. godini zabilježeno je 1293 smrtnih slučajeva. Prema statističkim podacima, najviše je umrlih bolovalo od srčanih bolesti. Zatim slijede pacijenti koji su umrli od raka, bolesti dišnih puteva, nervnih bolesti (najčešće moždani udar). Na petom mjestu nalazi se smrtnost novorođenčadi, a na šestom tuberkuloza. Sedmo mjesto po smrtnosti odnosi se na nesretne slučajeve, dok je od ostalih zaraznih bolesti umrlo 14 osoba. Velik broj, odnosno trećina je neutvrđenih uzroka smrti što se pripisuje nemarnosti mrtvozornika.⁴³ Ako promatramo patologiju kotara prema grupama bolesti, uviđamo kako je najviše oboljelih od zaraznih bolesti, spolnih bolesti i mentalno-degenerativnih bolesti. Ovi statistički podaci samo su uvod u podatke za razdoblje od 1958. godine do 1962. godine. Kroz daljnje izvještaje pokušat ćemo uočiti je li došlo do promjena u pobolu prema grupama bolesti, kako se pokušavalo pristupiti liječenju bolesti te koliko su zdravstveni djelatnici u tome uspjeli.

9. GRUPE BOLESTI KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE OD 1958. GODINE DO 1962. GODINE

Kao što je već navedeno, ako promatramo grupe bolesti od kojih boluje stanovništvo koprivničke i đurđevačke Podravine u razdoblju do 1958. godine do 1962. godine, tada uviđamo kako je najviše oboljelih od zaraznih bolesti, spolnih bolesti i raznih bolesti unutrašnjih organa. Sljedeća potpoglavlja odnosit će se na te skupine bolesti te će biti iznijeti statistički podaci o bolestima na proučavanom području.

9.1. ZARAZNE BOLESTI

Zarazne ili infektivne bolesti su bolesti koje su izazvane ulaskom patogenih mikroorganizama u organizam domaćina, a uzročnici ovih bolesti mogu biti prioni, virusi, bakterije i eukarioti. Bolesti se prenose izravnim dodiranjem ili kapljičnim putem od bolesnika, nositelja uzročnika (kliconoše) i životinja.⁴⁴ Isto tak, mogu se prenijeti i zaraženim predmetima, uzimanjem kontaminirane hrane ili vode te kukcima.

⁴³ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 2.

⁴⁴ Zarazne bolesti u: *Hrvatska enciklopedija*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=66905>, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)

U ove bolesti ubrajamo tuberkulozu, hripavac, ospice, šarlah, trbušni tifus, hepatitis, dizenteriju, difterija te dječju paralizu, a ove bolesti potvrđene su i na području kotara Koprivnica.⁴⁵

U većini izvještaja zdravstvenih stanica i Zdravstvenog centra Koprivnica govori se o tuberkulozi kao najraširenijoj zaraznoj bolesti na području koprivničke i đurđevačke Podravine. U njeno sprječavanje ulagali su se veliki naponi. U 1957. godini na području općine Koprivnica potvrđeno je 860 prijavljenih slučajeva tuberkuloze, a u 1958. godini taj broj se nešto smanjio, odnosno potvrđeno je 789 slučajeva.⁴⁶ Nažalost, izvješće ne donosi pojedinačne podatke za ostale zdravstvene stanice jer su zdravstvene stanice vršile prijavu manjkavo.

Od dječjih zaraza u Podravini su potvrđeni slučajevi hripavca, ospice i šarlah. Dječja paraliza je tijekom 1957. godine zabilježena u 10 slučajeva, dok je 1958. zabilježena tek jednom. U 1958. godini bio je povećan broj crijevnih oboljenja. Od tih bolesti zabilježen je trbušni tifus (med. *typhus abdominalis*) u 19 slučajeva i dizenterija u 23 slučaja. Uzroke crijevnih oboljenja možemo tražiti u niskom higijenskom standardu stanovništva. U izvještaju se spominje i 14 kliconoša trbušnog tifusa, a kliconoštvo u ovom slučaju može biti dugotrajno, čak i doživotno.

Difterija (med. *diphtheria*) je prema statističkim podacima, u razdoblju od 1956. godine do 1958. godine u stalnom opadanju te je s potvrđenih 58 oboljelih 1956. godine spuštена na 16 oboljelih 1958. godine.

Razlog opadanju traži se u efikasnosti cijepljenja. U 1958. godini porastao je broj oboljelih od zarazne upale jetre, odnosno virusnog hepatitisa te je zabilježeno 160 oboljelih.⁴⁷

Područje koprivničke i đurđevačke Podravine je uglavnom poljoprivredno i stočarsko. Zbog toga su zabilježena dva slučaja bedrenice. Bedrenica je zarazna bolest životinja i ljudi, a ljudi se ovom bolesti mogu zaraziti pri radu s bolesnim ili uginulim zaraženim životinjama ili konzumirajući meso zaraženih životinja.⁴⁸

⁴⁵ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 2.

⁴⁶ Ibid., str. 3.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Bedrenica u: *Hrvatska enciklopedija*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6580>, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)

Od ostalih zaraznih bolesti izvješće još ističe oboljenja od tetanusa, do deset slučajeva po godini. Sljedeća potpoglavlja izdvojiti će trahom i tuberkulozu kao dvije zarazne bolesti koje su u proučavanom vremenu i na proučavanom području konstantno prisutne.

9.1.1. TRAHOM

Osim tuberkuloze, koja je najraširenija zarazna bolest koprivničke i đurđevačke Podravine, raširen je i trahom, odnosno zarazna upala očne spojnice. Podravina se nalazi uz rijeku Dravu te su većinom područja uz ovu rijeku trahomska područja. Zbog toga su na ovom području otvarane posebne anti-trahomske stanice.

Takva stanica otvorena je u Đelekovcu gdje je 1958. godine zabilježeno 344 oboljelih od trahoma. Na području kotara postojale su i pomoćne anti-trahomske stanice u Legradu (288 oboljelih) i Goli (415 oboljelih) te dolazimo do konačne brojke od 1 047 oboljelih od trahoma.⁴⁹ Ipak, ovo su slučajevi koji su zabilježeni u radu ovih stanica, ali podatke za druge stanice ne pronalazimo. Ističe se tek podatak da se na području Kloštra Podravskog također nalaze trahomska naselja, no ona nisu obuhvaćena posebnom zdravstvenom stanicom. Tijekom 1961. godine uvidjelo se kako se zadnja perlustracija trahoma održala 1958. godine te kako je vrijeme da se ona ponovno organizira što je navedeno kao zadatak za 1962. godinu.⁵⁰

Tijekom 1958. godine u Đelekovcu je održano predavanje o trahomu koje je bilo iznimno posjećeno. Liječnik je na predavanju govorio o porijeklu bolesti, sprječavanju zaraze i o liječenju bolesnih te je objasnio posljedice ove bolesti. Nakon predavanja prikazane su i slike bolesti od prvog stadija do kroničnog oboljenja i naposljetku do potpune sljepoće.⁵¹

⁴⁹ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 3.

⁵⁰ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Zapisnik I. sjednice Savjeta za narodno zdravlje Narodnog odbora kotara Koprivnica“, 30. siječnja 1962, str. 10.

⁵¹ Stjepan Matić „Zdravstveno predavanje u Đelekovcu“, *Glas Podravine*, 29. ožujka 1958., str.2

9.1.2. TUBERKULOZA

Tuberkuloza (med. *tuberculosis activa*) je zarazna bolest čiji je uzročnik bakterija *Mycobacterium tuberculosis*.⁵² Ova je bolest poznata čovječanstvu od davnina, a vrhunac zaraze u Hrvatskoj dogodio se na početku 19. stoljeća. U Podravini se stanovništvo s tuberkulozom srela ranije prije proučavanog razdoblja, a o tome poznati koprivnički liječnik Nikola Selak vodi bilješke u svojim izvješćima te naglašava kako su od nje obolijevali najčešće mlađi ljudi. Također, takvi bolesnici stavljali su se potom u izolaciju, a Selak izražava nadu kako će slavni doktor Koch svojim istraživanjima pomoći u sprječavanju daljnjeg širenja tuberkuloze.⁵³

Na području kotara Koprivnica, tuberkuloza je i nakon Selakovog doba predstavljala veliki problem te su se zdravstvene ustanove i njihovi djelatnici uvelike uhvatili u koštac s ovom teškom zaraznom bolesti.

Jedna od službi koja se bavila suzbijanjem epidemije tuberkuloze i ostalih zaraznih bolesti bila je Higijensko-epidemiološka služba Zdravstvenog centra Koprivnica. Navedena služba prikupljala je prijave zaraznih bolesti, vršila je dezinfekciju, dezinsekciju te je kontrolirala kliconoše. Isto tako, provodila je akcije cijepljenja.

U prilog činjenici da je tuberkuloza najakutniji problem kotara ide i podatak da je u okvirima Zdravstvenog centra Koprivnica djelovala i Služba za suzbijanje tuberkuloze. Ova služba bila je sastavljena od Odjela za suzbijanje tuberkuloze, zatim Antituberkuloznog dispanzera te bolničkog odjela. Kapaciteti bolničkog odjela bili su stalno popunjeni.

Kao što je već navedeno, u 1957. godini na području općine Koprivnica potvrđeno je 860 prijavljenih slučajeva tuberkuloze, a u 1958. godini taj broj se nešto smanjio, odnosno potvrđeno je 789 slučajeva. Do 1. lipnja 1959. godine potvrđeno je 1 315 slučajeva aktivne tuberkuloze, a inaktivne 1 500 slučajeva. Ove brojke su vrlo visoke u odnosu na razdoblje od 1. siječnja 1957. do 30. svibnja 1959. kada je potvrđeno tek 682 slučajeva aktivne tuberkuloze.⁵⁴

⁵² Ropac, Darko i suradnici, *Epidemiologija zaraznih bolesti*, Medicinska naklada:Zagreb, 2003, str. 136.

⁵³ Švarc Janjanin, Sanja, Švarc Krešimir. „Prilozi i građa za povijest bolnice u Koprivnici“, u: *Podravski zbornik 2010*, ur. Ernečić Dražen, Koprivnica:Muzej grada Koprivnice, str. 107 -109.

⁵⁴ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 11.

Brojke se odnose na one koji su evidentirani u okvirima Službe za suzbijanje tuberkuloze. U izvještaju se navodi kako je stanje daleko teže nego što pokazuju podaci. U izdanju *Koprivničkog liječničkog zbora* donose se podaci i za razdoblje 1960., 1961. i 1962. godine, kao i potpuni podaci za 1958. godinu i 1959. godinu. Tijekom 1960. godine potvrđeno je 1 330 bolesnika, 1961. godine njih 1 405 te tijekom 1962. godine potvrđeno je 1 082 oboljela od tuberkuloze.⁵⁵ Broj oboljenja na području kotara bio je veći od državnog prosjeka. Većinom su od tuberkuloze oboljevali ljudi od petnaeste do četrdeset i devete godine života, dok je najmanje oboljelih bilo do četrnaeste godine života.⁵⁶

Često se naglašava važnost otvaranja dodatnih dispanzera u Kloštru, Virju, Legradu i Sokolovcu. Dotad su ovakvi dispanzeri postojali u Koprivnici i Đurđevcu. Naglašava se i kako je potrebna izgradnja tuberkuloznog paviljona u okvirima Opće bolnice Koprivnica. Jedna od mjera kojoj se pristupilo u razdoblju od 1959. do 1962., a odnosilo se na suzbijanje tuberkuloze, bila je mjera fluorografsko snimanja stanovništva, no i dalje je patologija kotara pokazivala da je tuberkuloza na prvom mjestu od svih bolesti.⁵⁷

Pristupilo se i akcijama cijepljenja, no ipak je svake godine otkrivano novih 200 do 300 slučajeva tuberkuloze. Veliki problem s tuberkulozom bio je na području Kloštra Podravskog i Đurđevca gdje su bolesnici zbog malog smještajnog kapaciteta na bolničkom odjelu morali ležati doma, odnosno nisu mogli tuberkulozu liječiti u medicinskim uvjetima. Crvenom križu u nadležnost je dodijeljen zadatak pronalaska tuberkuloznih bolesnika. U 1962. zadatak je bio da se obavi kompletno snimanje stanovništva, kao osnivanje posebne statističke službe koja bi napokon mogla pratiti kretanje oboljelih od tuberkuloze.

O tuberkulozi nalazimo članke i u *Glasu Podravine* koji također navodi kako dispanzerskoj službi nije poznat točan broj bolesnika jer ima dosta bolesnika koji nisu zatražili pomoć iz nemara te su ostali neotkriveni i neizliječeni te kao takvi opasni za svoju okolinu. Isto tako, naglašavaju važnost fluorografije odnosno snimanja pluća svih stanovnika iznad 14 godina kako bi se otkrili neotkriveni tuberkulozni bolesnici i kako bi se pristupilo njihovom liječenju.⁵⁸

⁵⁵ Dubravec, Zvonko, „Pobol od tuberkuloze na području općine Koprivnica u razdoblju od 1958. do 1972. godine“ u: *Koprivnički liječnički zbornik*, 1973., str. 84.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Zapisnik I. sjednice Savjeta za narodno zdravlje Narodnog odbora kotara Koprivnica“, 30. siječnja 1962, str. 3.

⁵⁸ Dr. S. Vovk, „Liječnik vam govori: Tuberkuloza i rendgensko snimanje pluća“ „*Glas Podravine*, 28. listopada 1961., str.2

Također, u spomenutom koprivničkom tjedniku nalazimo i niz drugih članaka koji se odnose na borbu protiv tuberkuloze i na zdravstveno prosvjeđivanje stanovništva. Članci pokušavaju ukazati na bitnost pravovremenog liječenja zarazne bolesti te donose razne savjete kako se tuberkulozni bolesnici trebaju liječiti. Na području koprivničkog kotara, kao što je već navedeno, veliki problem predstavljao je nedostatak kreveta u bolnici za sve bolesnike. Stoga su se mnogi bolesnici upućivali na kućno liječenje. O tome govori i članak *Kućno liječenje tuberkuloznog bolesnika* koji za svrhu ima prikazati upravo kućno liječenje. U članku se navodi važnost pojave tuberkulostatika.⁵⁹ Njihovom uporabom smrtnost od tuberkuloze se smanjila i životni vijek bolesnika je produžen. Bolesnicima koji su podvrgnuti kućnom liječenju, liječnik određuje potrebite lijekove, ishranu i mirovanje. Aktivnu tuberkulozu potrebno je liječiti šest mjeseci, a otvorenu godinu dana.

Postoje i teži oblici plućne tuberkuloze, koji se stoga trebaju liječiti do dvije godine.⁶⁰ Liječenje treba biti dosljedno i bez prekida, a unatoč kućnom liječenju, bolesnik se mora redovito javljati na kontrolne preglede kako bi bio cijelo vrijeme pod nadzorom liječnika Antituberkuloznog dispanzera.⁶¹

Antituberkulozni dispanzer odlučio se na preventivnu zaštitu i fluorografsko snimanje stanovništva kotara iznad četrnaest godina. Snimanje je započelo 26. listopada 1961. godine na području općine Sokolovac, a nastavilo se na području i drugih općina, osim općine Đelekovec koja je snimanje već imala 1959. godine. Planiralo se dnevno obuhvatiti 400 do 500 ljudi što zahtijeva višemjesečne terenske pretrage i snimanja jer tek jedna medicinska ekipa je radila ovu medicinsku, ali i društvenu i socijalnu akciju.⁶² Ono što je bitno, snimanjem se otkrivaju svi bolesnici koji boluju od tuberkuloze te se tako može nadgledati stvarna situacija na području kotara. U člancima *Tuberkuloza i rendgensko snimanje pluća* te *Tuberkuloza i fluorografsko snimanje pluća* doktor Vovk poziva da se stanovništvo odazove ovakvom načinu sprječavanje daljnje zaraze. Troškove terenskog snimanja snosio je *Kotarski zavod za socijalno i poljoprivredno osiguranje*, ali činio je to samo za osigurano stanovništvo.

⁵⁹ Tuberkulostatici su kemoterapijska sredstva koja se koriste u liječenju bolesnika oboljelih od tuberkuloze. U članku se navode sljedeći primjeri tuberkulostatika: *izoniazid, streptomycin, pirazinamid, p-aminosalicilna kiselina (PAS), eutizon, cikloserin* i ostali. Prema članku, *streptomycin* i *eutizin* su najdjelotvorniji tuberkulostatici. Neki od navedenih lijekova mogu uzrokovati nuspojave. u: „Kućno liječenje tuberkuloznog bolesnika“, *Glas Podravine*, 19. rujna 1959., str. 6.

⁶⁰ U teže oblike tuberkuloze ubrajamo i milijarnu tuberkulozu i tuberkulozni meningitis (TBC meningitis) ili meningealnu tuberkulozu.

⁶¹ „Kućno liječenje tuberkuloznog bolesnika“, *Glas Podravine*, 19. rujna 1959., str. 6.

⁶² „Tuberkuloza i rendgensko snimanje pluća“, *Glas Podravine*, 28. listopada 1961., str. 2

Neosigurano stanovništvo je također pristupilo snimanju, no njihove troškove snose narodni odbori općina kojima pripadaju.⁶³ Rezultati snimanja su bili takvi da je najviše novih bolesnika potvrđeno među poljoprivrednicima i onima koji se nalaze daleko od zdravstvenih stanica.⁶⁴

Na području koprivničke i đurđevačke Podravine borba protiv tuberkuloze bila je posebno istaknuta tijekom *Tjedna borbe protiv tuberkuloze* čije se obilježavanje održava i u sadašnjoj Republici Hrvatskoj tijekom rujna. O tome govore i članci u *Glasu Podravine* koji informiraju o tuberkulozi, njenom liječenju, napretku u otkrivanju lijekova te o financijskim sredstvima koji se izdvajaju za borbu protiv ove zarazne bolesti. Tako članak iz 1962. godine navodi kako na području Narodne Republike Hrvatske boluje oko 80 000 osoba.⁶⁵ U obilježavanju *Tjedna borbe protiv tuberkuloze* sudjelovao je i kotarski Crveni križ u Koprivnici.

Također, Crveni križ predlaže osnivanje *Fonda za borbu protiv tuberkuloze* kojem je cilj izdvojiti zdravu djecu iz obitelji koje su oboljele od tuberkuloze, zatim pružanje socijalne pomoći oboljelima i pružanje prilike za oporavak. U organizaciji Crvenog križa u pojedinim selima kotara održavana su liječnička predavanja o tuberkulozi, kao i prikazivanje filmova.

Liječenje tuberkuloze u kotaru se tijekom 1962. godine provodilo i cijepljenjem, odnosno BCG (*be-se-že*) cjepivom.⁶⁶ Liječnici su ponovno pozivali stanovništvo na cijepljenje i to kroz članke u *Glasu Podravine*. U članku o navedenom cjepivu, liječnici objašnjavaju kako ono djeluje te kako će to cjepivo zaštititi pojedinca od tuberkuloze. Naglašavaju kako zaštita nije potpuna te kako pojedinac može i kasnije oboljeti, ali takvi slučajevi su u praksi rijetki. Dijete koje se cijepi ne može oboljeti od teških oblika tuberkuloze. Liječnici i Crveni križ putem članka pozivaju i apeliraju na roditelje da dovedu svoju djecu na cijepljenje, a o brizi za dječje zdravlje bit će riječi u sljedećim poglavljima.

⁶³ „Tuberkuloza i fluorografsko snimanje pluća“, *Glas Podravine* 14.travnja 1962., str. 2-3.

⁶⁴ „Borba protiv TBC-a“, *Glas Podravine*, 6. listopada 1962., str. 3

⁶⁵ „Tjedan borbe protiv TBC-a“, *Glas Podravine*, 8. rujna 1962., str. 3

⁶⁶ „BCG vakcinacija u tjednu borbe protiv tuberkuloze“, *Glas Podravine*, 22.rujna 1962., str. 2

9.2. SPOLNE BOLESTI

Tijekom 1958. godine zabilježeno je 210 veneričnih oboljenja, a većina oboljenja otpada na gonoreju.⁶⁷ U izvještaju se navodi kako ovih oboljenja ima daleko više, ali oboljeli ne idu kod doktora ili to riješe diskretno. Isto tako, smatra se kako broj oboljenja od spolnih bolesti raste zbog prikrivene prostitucije. Na područja mjesta Sigetec pod nadzorom Zdravstvene stanice Drnje otkriveno je manje žarište endemskog luesa, odnosno sifilisa (*syphilis endemica*).⁶⁸ Takva vrsta sifilisa prisutna je na ograničenom geografskom području, a javlja se zbog loših higijenskih uvjeta.⁶⁹ Na suzbijanju endemskog luesa radilo se individualno. Pojava iste vrste luesa zabilježena je i u Sokolovcu.

9.3. INTERNE BOLESTI

Liječenje internih bolesti u nadležnosti je Službe za interne bolesti koja djeluje u okviru bolničkog internog odjela te interne ambulante. Prema podacima iz 1957. godine najviše je ljudi u kotaru umrlo od srčanih oboljenja. Kao jedan od uzorka visoke stope srčanih oboljenja navodi se akutna reumatska groznica koja uzrokuje promjene na srčanom mišiću. Porast bolesnika uzrokovan je i prekratkom hospitalizacijom, prevelikim fizičkim naporom, kao i dugotrajnim procesom liječenja. U patologiji internih bolesti koprivničkog kotara javljaju se i bolesti probavnih organa. Tijekom 1958. godine na internom odjelu liječeno je 11 bolesnika s dijagnozom hepatalne ciroze. Porast gušavosti (posebice hipertireoza i Basedowljeve bolesti) zabilježen je na području koprivničkog kotara, a jedini način otkrivanja takvih bolesti je perlustracija stanovništva.⁷⁰

Na području kotara zabilježene su i duševna oboljenja. U arhivskoj građi postoji prepiska između Zdravstvenog centra Koprivnica i duševnih bolnica u Popovači te na Rabu i Ugljanu.

⁶⁷ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 3.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Gruber, Franjo i suradnici, *Kožne bolesti i spolno prenosive infekcije*, Medicinski fakultet Rijeka: Rijeka, 2007., str. 301.

⁷⁰ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 17-18.

S područja kotara 1961. godine u navedenim bolnicama liječilo se šest žena i dva muškarca.⁷¹ Broj neuroloških bolesti, odnosno broj bolesnika na živčanoj bazi bio je u porastu. Mentalno degenerativne bolesti zabilježene su ponajviše na području Zdravstvene satnice Legrad i njenoj okolici gdje je, kako se navodi u izvještaju, potvrđen veći broj mentalno zaostalih.⁷²

10. BRIGA O DJEČJEM ZDRAVLJU

Već je navedeno u radu kako su potvrđeni slučajevi dječjih zaraznih bolesti poput hripavca, ospica i šarlaha, a tijekom 1958. godine zabilježen je tek jedan slučaj dječje paralize. U kotaru Koprivnica velika se pozornost posvećivala zdravlju dojenčadi, predškolske i školske djece, no ipak pokazalo se kako to nije dostatno.

U okvirima Zdravstvenog centra Koprivnica djelovala je Služba za zaštitu dojenčadi i predškolske djece, kao i Služba za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine. Služba za zaštitu dojenčadi i predškolske djece je promicala prenatalnu, natalnu i postnatalnu zaštitu dojenčadi te se zalagala za otvaranje dječjeg dispanzera, odnosno savjetovišta u svim zdravstvenim stanicama.⁷³

Glavni razlog ovakve težnje bio je zaostatak u njezi djece, odnosno željeli su majke educirati kako kvalitetno brinuti o djeci. Uvidjeli su potrebu brošura i propagandnog materijala te suradnje sa školama i učiteljima. Njih bi se educiralo da uoče određene bolesti. Isto tako, potrebno je osnovati Savjetovište za trudnice gdje bi se one pregledale i tek bi tada mogle dobiti potvrdu za dojenačku opremu. Isto tako, primalje bi trebale voditi evidenciju poroda i njege.

U okvirima opće bolnice bio je organiziran dječji bolnički odjel. Tijekom 1957. godine na njemu je liječeno 595 djece, a 1958. 736 djece.⁷⁴ Najviše oboljelih bilo je od upale pluća, a smrtnost od komplikacija poslije ospica bila je čak 25%.

⁷¹HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „*Duševno bolesne osobe: smještaj u domove za stare i nemoćne*“ br. 380, 1962.

⁷²HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „*Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica*“, lipanj 1959, str. 3.

⁷³HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „*Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica*“, lipanj 1959, str. 5.

⁷⁴Ibid., str. 6-7.

Smrtnost dojenčadi se od 1959. godine do 1962. godine smanjila te je bila ispod republičkog prosjeka, a kao razlog tome navodi se podizanje životnog standarda i poboljšanje zdravstvene službe.

Služba za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine djelovala je podizanju zdravstvenog i higijenskog standarda među školskom djecom i mladima. Na području kotara djelovala je školska poliklinika u kojoj je radio specijalist školske higijene. Tijekom 1958. godine pregledano je 6 769 đaka u sklopu kurativnog rada, dok je u sklopu prevencije pregledano 1 100 đaka.⁷⁵ Tijekom tih pregleda utvrđena je niska dentalna higijena, odnosno potvrđen je veliki broj pokvarenih zubi. Crveni križ i društvo *Naša djeca* aktivno su se uključili u zaštitu školske djece.

Tako je u Gabajevoj Gredi 1959. godine otvorena uređena školska kuhinja koja je bila pod nadzorom Crvenog križa, a koja je bila otvorena i za predškolsku djecu.⁷⁶ U zaštiti djece 1959. istaknula se Zdravstvena stanica Novigrad Podravski. Osim spomenute školske kuhinje, u ovoj stanici održan je i pregled školske djece te je 30 učenika upućeno na vađenje krajnika. Isto tako, zubna ambulanta ove stanice, jedina je u kotaru radila na preventivi i sanaciji zubiju školske djece.⁷⁷

10.1. DJEČJA PARALIZA

Dječja paraliza ili poliomyelitis (med. *poliomyelitis anterior acuta*), nazvana još i Heine-Medinova bolest, akutna je zarazna bolest koju uzrokuje skupina virusa, odnosno uzrokuje ju poliovirus iz grupe enterovirusa, koji se dijeli u više antigenskih sojeva. Ova zarazna bolest širi se fekalno-oralnim putem. Danas u Hrvatskoj kao prevencija koristi cjepivo protiv dječje paralize, a obavezno cijepljenje provodi se od 1961. godine. Bolest je danas iskorijenjena, a posljednja velika epidemija zbilila se početkom šezdesetih godina 20. stoljeća.

⁷⁵ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 8.

⁷⁶ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Zapisnik III. sjednice U. O. Zdravstvene stanice Novigrad Podravski“, 31. kolovoza 1959, str. 3.

⁷⁷ Ibid., str. 2.

Kao što je već navedeno, na području koprivničke i đurđevačke Podravine, tijekom 1958. godine je zabilježen tek jedan slušaj dječje paralize. Pitanje ove zarezne bolesti ponovno je postalo aktualno 1960. godine, 1961. godine i 1962. godine kada se bolest ponovno pojavila na području Hrvatske u širem i težem obliku. Na području koprivničkog kotara 26. kolovoza 1960. godine održana je sjednica *Savjeta za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu* Narodnog odbora kotara Koprivnica. Na toj sjednici raspravljano se o nužnosti cijepljenja djece protiv dječje paralize te je *Odjel za društvene službe* predlagao da cijepljenje bude obvezatno. Trošak cjepiva snosit će narodni odbori općina, a brojke govore kako je 1960. godine na području općine Koprivnica bilo 6 500 djece do 14 godine života.⁷⁸ Cijepljenje je previđeno za 27. kolovoza 1960. godine te će se obavljati na 17 cijepnih mjesta. Poticaj sazivanju sjednice dala je epidemiološka služba koja je utvrdila širenje epidemije na području susjednog kotara Virovitice te kako bi se na vrijeme spriječilo širenje zarazne bolesti na području koprivničkog kotara. Cijepljenje će se izvršiti *živom vakcinom* koja je jeftinija, ali i brže stvara imunitet.⁷⁹

Članovi *Savjeta* donijeli su tada *Odluku o obaveznom cijepljenju* te osigurali novčana sredstva narodnim odborima općina, a jedan dio financirat će i *Kotarski zavod za socijalno osiguranje*. Prema daljnjim podacima, 1960. godine cijepljeno je oko 21 000 djece.⁸⁰

Koprivnički tjednik *Glas Podravine* je svojim djelovanjem pokušao također utjecati na roditelje da svoju djecu odvedu na cijepljenje. Na svojim stranicama objavljivao je popis cijepnih mjesta te molbe roditeljima. (vidi: novinski isječak 3; novinski isječak 4)

Također, *Glas Podravine* izvještavao je o stanju na terenu i uspješnosti cijepljenja. Liječnici su u svojim člancima pokušali svojim znanjem utjecati na roditelje i ukazati im na važnost cijepljenja djece. Već je 1959. godine u novinama izašao članak o dječjoj paralizi kao jedna od preventivnih mjera. Iznosi se kako bolest najviše zahvaća djecu do sedam godina, ali sve više pogađa i starije od osamnaest godina te se epidemija najčešće javlja ljeti i u jesen.⁸¹ Za bolest tada nije postojao lijek, već samo cjepivo. Iako tada u Narodnoj Republici Hrvatskoj bolest nije bila raširena, liječnici smatraju kako bi bilo neodgovorno pripremiti se i preventivno zaštititi djecu od zarazne bolesti.

⁷⁸ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj sa sjednice Savjeta za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu Narodnog odbora kotara Koprivnica“, 26. kolovoza 1960., str. 1-2.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ „Cijepljenje djece protiv zaraznih bolesti“, *Glas Podravine*, 19. studenoga 1960., str. 6.

⁸¹ „Dječja paraliza i cijepljenje“, *Glas Podravine*, 1. svibnja 1959., str. 6.

Tijekom 1960. godine javljaju se članci koji potvrđuju postojanje dječje paralize na području Narodne Republike Hrvatske, a članci zatim opisuju samu bolest, odnosno njenu etiologiju, dijagnozu, izvor zaraze, puteve prijenosa, osjetljivost i otpornost, rasprostranjenost te prevenciju i liječenje. Također, potrebno je brinuti o prehrani i osobnoj higijeni te izbjegavati putovanja bolesne djece.⁸²

Cijepljenje protiv dječje paralize, osim spomenutog kolovoza 1960. godine, provedeno je i tijekom veljače 1961. godine jer je prethodno cijepljenje obavljeno ljeti i u nepovoljnim uvjetima, a 1961. godine predviđeno je cijepljenje 30 000 djece i omladine.⁸³

Cijepljenje je nastavljeno i kroz 1962. godinu s time da se tada pristupilo i cijepljenju odraslih od dvadesete do četrdesete godine.

Tijekom 1962. godine nekoliko je roditelja kažnjeno jer su prekršili *Opći zakon o sprječavanju i suzbijanju zaraznih bolesti* (Službeni list FNRJ br. 24/1957), odnosno nisu odveli svoju djecu na cijepljenje zbog čega su novčano kažnjeni.⁸⁴ U ovom segmentu treba napomenuti kako je Zdravstvena stanica Novigrad Podravski imala 100 % odaziv kad je riječ o cijepljenju.⁸⁵

10.2. OSTALE DJEČJE ZARAZNE BOLESTI

Epidemija dječje paralize prijetila je koprivničkom kotaru šezdesetih godina. Kao što je već navedeno, provodilo se cijepljenje. Isto tako, na području koprivničke i đurđevačke Podravine provodilo se cijepljenje i protiv velikih boginja i hripavca, a podizala se svijest i o zaušnjacima i šarlahu kao dječjim bolestima.

Sva cijepljenja provedena su u skladu s *Općim zakonom o sprječavanju i suzbijanju zaraznih bolesti* (Službeni list FNRJ br. 24/1957), zatim u skladu s *Odlukom o vakciniranju stanovništva protiv zaraznih bolesti* (Službeni list FNRJ br. 24/1957) i u skladu s *Pravilnikom za izvršenje Odluke o vakciniranju stanovništva protiv zaraznih bolesti* (Službeni list FNRJ br. 24/1958).

⁸² „Dječja paraliza“, *Glas Podravine*, 20. kolovoza 1960., str. 6.

⁸³ „Cijepljenje protiv dječje paralize“, *Glas Podravine*, 18. veljače 1961., str. 1-2.

⁸⁴ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Cijepljenje djece protiv zaraznih bolesti – prekršaj“, 12. travnja 1962.

⁸⁵ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Zapisnik III. sjednice U. O. Zdravstvene stanice Novigrad Podravski“, 31. kolovoza 1959, str. 2.

Program obaveznog cijepljenja protiv velikih boginja, difterije, tetanusa i hripavca u 1960. godine propisao je obavezno cijepljenje ANA-DI-TE-PER (protiv difterije, tetanusa i hripavca) ANA-DI-TE i LIMFA cjepivom (protiv velikih boginja) te je propisan i tabelarni plan cijepljenja prema dječjem uzrastu.⁸⁶ Također, roditelji su putem koprivničkog tjednika pozivani da dovedu svoju djecu na cijepljenje. (Vidi: novinski sječak 1 i novinski isječak 2)

Od ostalih zaraznih bolesti, spominju se zaušnjaci i šarlah (*scarlatina*). Članak *Zaušnjaci ili mums* donosi opis bolesti, kao i savjete za liječenje. Dijete se uglavnom tuži na bol oko uha kraj kojeg se pojavljuje bolna oteklina, a oboljenje traje do deset dana.

U tom razdoblju dijete ne smije pohađati nastavu, treba mirovati i slušati savjete liječnika. Na području koprivničkog kotara zabilježen je porast oboljele djece, ali sama bolest nije jako opasna.⁸⁷

Šarlah je bolest koja je tijekom 1962. godine zabilježena na području koprivničkog kotara, a karakterizira ju visoka temperatura, crveni, točkasti i sitni opis na koži koja je suha te se osip pojavljuje na vratu, trupu i udovima.⁸⁸ Članak *Šarlah* pokušava upozoriti roditelje kako je potrebno pravovremeno reagirati i odvesti dijete doktoru koji će ga liječiti antibiotikom, odnosno penicilinom.⁸⁹

Briga o dječjem zdravlju bila je izrazito izražena na području koprivničke i đurđevačke Podravine te se svakodnevno radilo na unaprjeđenju službi za zaštitu dječjeg zdravlja.

11. ZAŠTITA ŽENA, TRUDNICA I MAJKI

Pitanjem zaštite trudnica, majki i žena bavila se *Služba za zaštitu žena, trudnica i majki*. Prema izvještajima, do 1. travnja 1959. godine na području kotara nije postojao ginekolog već su se ginekološki problemi rješavali unutar kirurškog odjela.

⁸⁶ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Program obaveznog cijepljenja protiv velikih boginja, difterije, tetanusa i hripavca“, 21. siječnja 1960., str.1.

⁸⁷ „Zaušnjaci ili mums“, *Glas Podravine*, 13. lipnja 1959., str.6.

⁸⁸ Ropac, Darko i suradnici, *Epidemiologija zaraznih bolesti*, Medicinska naklada:Zagreb, 2003, str. 125.

⁸⁹ „Šarlah“, *Glas Podravine*, 29. studenoga 1962., str. 4.

Ipak to se 1959. godine mijenja. Organiziran je *Odjel za ženske bolesti i porode* unutar bolnice, zatim ginekološka ambulanta u bivšem Domu narodnog zdravlja te je otvoreno Savjetovalište za trudnice. Odjel za ženske bolesti i porode sastojao se od 29 kreveta, od kojih su 13 bili rađaonski, a 16 ginekoloških.⁹⁰

Prema podacima, samo je od 1. travnja 1959. do polovice lipnja iste godine kroz odjel prošlo 213 žena od čega je 79 bilo poroda, a 126 operativnih zahvata. Kako je prostor bio iznimno skučen, odlučeno je kako će se ići u proširenje odjela. Dolaskom stalnog ginekologa u razdoblju od 1. travnja 1959. do 1. lipnja 1959. u ginekološkoj ambulanti pregledano je 453 žena, a za usporedbu, u prvom tromjesečju 1959. pregledano je 246 žena.⁹¹

U tim pregledima uvidio se problem raka maternice koji je od travnja 1959. do lipnja 1959. pronađen kod sedam žena, a rak je već bio u uznapredovalom stanju.⁹² Zbog toga je potrebno podignuti svijest o važnosti preventivnih pregleda, ali i raditi na boljoj ginekološkoj situaciji.

U razdoblju od 1959. godine do 1962. godine broj posjeta ginekološkoj ordinaciji je porastao. Tijekom 1959. godine obavljeno je 2 338 pregleda, a tijekom 1962. godine 5 120 pregleda u čemu se ogleda porast svijesti žena o vlastitom zdravlju.⁹³

Što se tiče medicinskog osoblja, na području koprivničke i đurđevačke Podravine je 1960. godine djelovalo 27 babica, a najviše njih nalazilo se u Koprivnici (zabilježeno šest babica).

Općine Virje, Kloštar Podravski i Đurđevac su na svojem području imale tri babice, Novigrad Podravski i Gola dvije; Đelekovec, Ferdinandovac i Drnje jednu, dok Sokolovac nije na svojem području imao babicu. Babice su većinom završile primaljske škole, a babica u Virju ujedno je završila dodatne tečajeve te je obavljala ambulatnu i terensku službu.⁹⁴

⁹⁰ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 9.

⁹¹ Ibid.

⁹² HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 10.

⁹³ Švarc, Krešimir; Jambrešić, Vladimir i Jelić, Milovan, „Ginekološka-opstetrička služba Koprivnice: prikaz rada od 1959. do 1972. godine u: Koprivnički liječnički zbornik, 1973., str.104.

⁹⁴ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Brojno stanje i mjesto rada babica – podaci“, 15. ožujka 1960., str. 1.

11.1. SAVJETOVALIŠTE ZA TRUDNICE

Savjetovalište za trudnice radilo je dva puta tjedno po dva sata, a od 1. travnja 1959. do lipnja iste godine posjetilo ga je 318 žena, odnosno trudnica pred kraj trudnoće.⁹⁵

Tijekom cijele 1959. godine savjetovalište za trudnice posjetilo je 710 žena, 1960. godine 751 žena, 1961. godine 920 žena te 1962. godine 901 žena.⁹⁶ Vidljivo je kako broj posjeta raste čime se podiže svijest o važnosti zdravlja trudnice.

Liječnici su nastojali kroz svoje članke u *Glasi Podravine* savjetovati trudnice o njihovoj ishrani, odjeći i obući, ali su ih kroz svoje članke pripremali i na porod koji ih očekuje. U tome se posebice istaknuo liječnik ginekolog Krešimir Švarc koji je pokušao odgovoriti na sva bitna pitanja koja si trudnice postavljaju.

U članku *Ishrana trudnice* doktor Švarc navodi kako je bitno da trudnica u svoj organizam unosi litru mlijeka dnevno, sir, maslac, svježe povrće i voće, kao i meso (govedinu, teletinu i kokošje meso, dok je potrebno izbjegavati svinjetinu, salame, suho meso i čvarke) te svježu ribu. Također, trudnica treba uzimati puno tekućine, a preporučuje već navedeno mlijeko, vodu i voćne sokove. Također, naglašava štetnost kuhinjske soli, alkohola i pušenja, ali iznenađujuće dopušta ograničene količine vina i pive, ako otprije trudnoće postoji jaka navika na alkohol. Od medicinskih pripravaka u Savjetovalištu za trudnice, trudnica prima vitamin D u posljednjim mjesecima trudnoće u obliku injekciju u tri navrata u razmaku od tri tjedna. Ako je trudnoća problematična, tada liječnik propisuje drugu ishranu.⁹⁷

Također, liječnik savjetuje trudnice da izaberu laganu odjeću, posebice nakon petog mjeseca trudnoće. Doktor Švarc preporučuje laganu haljinu, komotnu i široku koja nije stisnuta oko pasa te da one žene koje su nosile trbušni pojas prije trudnoće, nastave s njegovim nošenjem, ali s promjenom pojasa te ga preporučuje prvorotkinjama i višerotkinjama.

⁹⁵ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 9.

⁹⁶ Švarc, Krešimir; Jambrešić, Vladimir i Jelić, Milovan, „Ginekološka-opstetrička služba Koprivnice: prikaz rada od 1959. do 1972. godine u: Koprivnički liječnički zbornik, 1973., str.104.

⁹⁷ Švarc, Krešimir, „Ishrana trudnice“, *Glas Podravine*, 23. svibnja 1959., str. 6.

Zabranjuje nošenje podvezica jer one usporavaju krvotok i uzrokuju grčeve u nogama, dok od obuće savjetuje običnu obuću s niskom petom ili polupetom, ali ta obuća mora biti dovoljna komotna jer noge u trudnoći otiču te zabranjuje visoku petu koja može uzrokovati promjene u položaju zdjeličnih kostiju, nepravilan hod, bolove u leđima i donjem dijelu trbuha.⁹⁸

Vrlo zanimljiv članak je i *Zubna njega u trudnoći* kojim doktor Švarc pokušava utjecati na higijenu zubi trudnica jer su trudnice u trudnoći često izložene kvarenju zubiju. Stoga, liječnik pokušava objasniti kako se zubi u trudnoći ne smiju zanemariti, kako je potrebno redovito voditi higijenu te apelira na trudnice da koriste četkicu i zubnu pastu u njezi svojih zubi. Također, vrlo je zanimljivo narodno vjerovanje koje doktor Švarc spominje u navedenom članku. Naime, on navodi kako u narodu postoji velika zabluda da se u trudnoći ne smiju vršiti popravci zuba, kao ni njegovo vađenje.⁹⁹ Doktor naglašava kako se to sve smije činiti u prethodnom dogovoru sa stomatologom, odnosno zubarom.

Doktor Švarc također piše članke o porodima u kojima priprema trudnice na porod koji će uslijediti. U članku *Bezbolan porod* iz 1959. godine doktor naglašava kako postoje različite žene koje će porod opisati kao najlakšu stvar (staložene i mirne žene), a neke kao najtežu stvar (nervozne, sa slabim živcima, neupućene i s predrasudama). Porod je normalna i prirodna stvar ako ne postoje komplikacije.¹⁰⁰ Također, liječnik naglašava kako je medicina napredovala te kako postoje različiti lijekovi koji olakšavaju tok poroda, ali prije svega ženini stavovi prema porodu trebaju biti ispravni te kako tijekom poroda, ali i prije poroda, treba slušati savjete i upute liječnika.

Doktor Švarc ističe važnost održavanja tečajeva za trudnice u većim mjestima kojima je cilj trudnicu psihički pripremiti za porod te ju upoznati sa svim fazama poroda. Naglašava kako žene nisu još naučile rađati te je potrebno naučiti žene kako se za vrijeme poroda treba ponašati, a time će nestati vike i zapomaganja u rodilištima. Također, zanimljiv je podatak koji iznosi doktor Švarc, a to je podatak kako Zdravstveni centar u Koprivnici ima u planu otvaranje škola rađanja.¹⁰¹

⁹⁸ Švarc, Krešimir, „Odjeća i obuća trudnice“, *Glas Podravine*, 30. svibnja 1959., str. 6.

⁹⁹ Švarc, Krešimir, „Zubna njega u trudnoći“, *Glas Podravine*, 6. lipnja 1959., str. 6.

¹⁰⁰ Švarc, Krešimir, „O bezbolnom porodu“, *Glas Podravine*, 15. kolovoza 1959., str. 4.

¹⁰¹ Ibid.

Na području koprivničke i đurđevačke Podravine od 1958. godine do 1962. godine još uvijek su prisutni porodi kod kuće. Mnoge su žene svoju djecu rodile u okruženju vlastitoga doma uz pomoć lokalne primalje.

Tijekom iščitavanja *Glasa Podravine* pronađen je članak koji problematizira rađanje kod kuće i rađanje u bolnici. Već spomenuti doktor Švarc, ginekolog Zdravstvenog centra, pokušao je odgovoriti na pitanje koji porođaj odabrati.

Prema njemu, medicina ne vidi ništa loše u porodu kod kuće ako se on obavlja u higijenskim uvjetima i ako roditelj ima takve uvjete unutra svoje kuće te ako postoji primalja koja će o njoj brinuti. Tijekom poroda, roditelj treba biti smještena u posebnoj sobi kako bi joj se osigurao potreban mir.

Dakako, porođaj u bolnici donosi sa sobom niz prednosti jer je roditelj okružena stručnim medicinskim osobljem. Švarc napominje kako rodilište ne treba shvaćati kao bolnicu već kao neku vrstu doma za trudnice i roditelje.¹⁰² Ipak, daje se prednost stručnom vođenom porodu jer nestručan porod može uzrokovati trajne i teške posljedice. Također, u Podravini postoji veliki broj poroda koji je obavljen nestručno bez pomoći primalje ili drugog medicinskog osoblja.

Nadležnost Savjetovališta za trudnice je ta da ako trudnica želi obaviti porod kod kuće, tada nadležni liječnik treba preispitati njene kućne i higijenske prilike, kontrolirati tok trudnoće te izvršiti potrebne pretrage. I takva vrsta poroda mora biti nadgledana od strane liječnika te je potrebno da odluku o porođaju prepusti liječniku ili primalji.

U Zdravstvenom centru Koprivnica je 1959. godine zaprimljena trudnica u osmom mjesecu trudnoće bez svijesti. Mlada žena žalila se na glavobolje, oticanje nogu i lica, posebice kapaka i područja oko ustiju, ali simptomima nije pridavala veliki značaj jer su glavobolja i oticanje nogu dio trudnoće. Ipak, izgubila je svijest, javili su se jaki grčevi, pjena na ustima te su se napadaji javljali svakih deset minuta. Kada je dopremljena u bolnicu, ustanovljena joj je *eklampsija*, odnosno bolest bubrega koja se javlja samo u trudnoći te koja uzrokuje promjene na mozgu ako se ne otkrije na vrijeme. Trudnica nije na vrijeme posjetila liječnika te su posljedice bile teške, iako je pravovremenom reakcijom liječnika spašen život blizancima i mladoj majci.¹⁰³

¹⁰² Švarc, Krešimir, „Roditi kod kuće ili u bolnici“, *Glas Podravine*, 29. kolovoza 1959., str. 6.

¹⁰³ Švarc, Krešimir, „O jednom nesvakidašnjem slučaju“, *Glas Podravine*, 24. listopada 1959., str. 6.

Zbog toga, savjetovalište za trudnice nastoji apelirati na dolazak žena u njihove prostorije kako bi svaka trudnica uz upute i savjete medicinskog osoblja brinula o svojem zdravlju te kako se ovakvi nemili slučajevi više ne bi ponavljali.

11.2. SLUŽBA ZA KONTRACENCIJU I KOMISIJA ZA POBAČAJE

Zdravstveni centar Koprivnica uvidio je potrebu otvaranja Savjetovališta za kontracepciju zbog velikog broja pobačaja. Samo u razdoblju od 1. travnja do 13. lipnja 1959. godine učinjeno je 60 pobačaja, od kojih je 7 imalo teške komplikacije.¹⁰⁴

Ovo su pobačaji koji su zahtijevali bolničko liječenje, dok je zasigurno broj kućnih pobačaja daleko veći. U ovom razdoblju razmatrala se potreba osnivanja ginekološke ambulante u Virju i Đurđevcu kako bi taj dio kotara dobio ginekološku zaštitu.

Služba kontracepcije vodila je detaljne izvještaje o broju poroda i pobačaja, broju žena koje su posjetile savjetovalište, o njihovom zanimanju, kao i o sredstvima kontracepcije koja su tada postojala. Među proučavanom arhivskom građom nalazi se izvještaj naslovljen *Služba kontracepcije – podaci za 1960. godinu*.

Prema proučenom izvještaju služba kontracepcije djelovala je samo u Zdravstvenom centru Koprivnica, a službu je vodio liječnik ginekolog, šef ginekološko-porođajnog odjela. Kroz Savjetovalište za kontracepciju u razdoblju do 1. siječnja 1960. godine do 3. listopada 1960. godine prošlo je 108 žena od čega 50 kućanica, 37 kućanica sa sela te 21 službenica i radnica.¹⁰⁵

Prema izvještaju, žene su pripadale različitim dobnim skupinama. Najviše žena pripadalo je rasponu od dvadeset i prve godine do dvadeset i pete godine života (njih 32) i od dvadeset i šeste godine do tridesete godine života (njih 35). Najmanje su Savjetovalište posjećivale žene do dvadeset godina (zabilježeno je 6 žena) i preko četrdeset godina (zabilježene 2 žene). U dobi od trideset i jedne godine do trideset i pete godine života zabilježeno je 17 žena u posjetu savjetovalištu.¹⁰⁶

¹⁰⁴ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 10.

¹⁰⁵ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Služba kontracepcije- podaci“, 17. studenoga 1960., str. 1.

¹⁰⁶ Ibid.

Također, savjetovalište je vodilo podatke o broju poroda i broju pobačaja žena koje su ga posjećivale. Tako šest žena nije nikada rodilo, tri žene su rodile više od 5 puta, dok je kod najvećeg broja žena zabilježen jedan ili dva poroda. Pretpostavlja se kako ovih šest žena koje nikad nisu rodile pripadaju skupini žena do dvadesete godine života.

Njih dvadeset i šest nije nikada pobacilo, dok su dvije žene pobacile više od pet puta. Najviše žena je pobacilo jednom (zabilježeno njih 30) ili dva puta (njih 26). Savjetovalište za kontracepciju djelovalo je na promicanju važnosti kontracepcije te je u navedenom razdoblju 48 žena dobilo dijafragmu.¹⁰⁷

Ženama je omogućena nabavka i prodaja genofragmi u savjetovalištu kako bi im bile dostupnije. Savjetovalište je provelo i anketu među ženama pomoću koje su saznali kako žene ne koriste redovito dobivenu dijafragmu, odnosno od 39 žena koje su sudjelovale u anketi, tek jedna od njih koristi kontracepciju redovito. Smatra se kako ostale žene napustile takav vid kontracepcije jer su postojali određeni problemi s aplikacijom dijafragmi koja je bila teška i prezahitjevna.

Također, kod jedne od žena napustila je trudnoća kod korištenja genofragme, no kako se navodi u izvještaju ne može se reći sa sigurnošću da je kontracepcija redovito primjenjivana. Kao jedan od vidova kontracepcije, u savjetovalištu su se koristile Kontrafer tablete, a u jednom slučaju tijekom njihovog korištenja nastupila je trudnoća.¹⁰⁸ Vidljivo je kako je savjetovalište nastojalo prosvjeđivati žene te spriječiti pobačaje primjenjujući dostupnu kontracepciju. Ipak, broj pobačaja i dalje je bio velik.

Unutar Zdravstvenog centra postojala je Komisija za pobačaje koja je mogla odlučiti može li se pobačaj napraviti. Broj dozvoljenih i kriminalnih pobačaja prema izvještajima možemo pratiti za razdoblje od 1. srpnja 1958. godine do 31. prosinca iste godine te za razdoblje od 1. srpnja 1960. do 31. prosinca 1960. godine.

¹⁰⁷ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Služba kontracepcije- podaci“, 17. studenoga 1960., str. 2.

¹⁰⁸ Ibid.

U razdoblju od 1. srpnja do 31. prosinca 1958. godine Komisija za pobačaje nije dozvolila niti jedan pobačaj, dok je nedozvoljenih pobačaja koji se izvještaju vode kao ostali pobačaji (kriminalni ili spontani) bilo 30 kod žene koje su radnice ili službenice ili su iz obitelji radnika te kod 75 žena koje su poljoprivrednice.¹⁰⁹ (vidi: Grafikon 2.) U razdoblju od 1. srpnja do 31. prosinca 1960. Komisija za pobačaje dozvolila je 1 pobačaj. Ostali pobačaji su dozvoljeni ovisno medicinskoj ili socijalnoj indikaciji te je 35 pobačaja zabilježeno kod žena koje su radnice ili službenice, dok je kod žena poljoprivrednica zabilježen broj od 50 pobačaja (vidi: Grafikon 3).¹¹⁰

Medicinska indikacija uočena je kod 23 pobačaja, dok su 62 pobačaja učinjena zbog socijalne indikacije.¹¹¹ Ipak u ovom razdoblju, još uvijek je visok postotak spontanih i kriminalnih pobačaja.

Tako je nedozvoljeni abortus ili spontani pobačaj zabilježen kod žena radnica u 55 slučajeva, a kod žena poljoprivrednica 90 puta te dolazimo do brojke od 145 ostalih pobačaja (Vidi: Grafikon 4).¹¹²

Godine 1960. osniva se i drugostupanjska komisija za pobačaje koju sačinjavaju tri liječnika, načelnik Odjela za društvene djelatnosti, kao i službenik Odjela za društvene djelatnosti. Ova komisija osnovana je u skladu s *Uredbom o uvjetima i postupku za dopuštenje pobačaja* (Službeni list FNRJ br. 9/1960.)¹¹³

Vijesti o pobačajima možemo pronaći i u koprivničkom tjedniku *Glas Podravine*. Ove novine popratile su otvaranje Savjetovališta za kontracepciju 1959. godine te su tom prilikom upozorile na štetnost pobačaja jer dovode do neugodnih upala jajnika, maternice i dugih krvarenja te do nekih komplikacija kao što su upala potrbušnice i sepsa, u narodu trovanje krvi.¹¹⁴ Upozoravaju na to da je pobačaj štetan kada se radi u kućnim uvjetima, ali da je štetan i opasan i onda kada ga radi babica ili liječnik. Žena tijekom takvog postupka pati i doživljava tešku bol.

¹⁰⁹ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Pobačaji dozvoljenih i nedozvoljenih – podaci: Pregled broja izvršenih pobačaja“, 7. travnja 1961.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Pobačaji dozvoljenih i nedozvoljenih – podaci: Pregled broja izvršenih pobačaja“, 7. travnja 1961.

¹¹³ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Rješenje o osnivanju drugostepene komisije za dopuštenje pobačaja“, 14. studenoga 1960., str. 1.

¹¹⁴ Dr. Krešimir Švarc, „Razgovor s liječnikom: Savjetovalište za kontracepciju i u Koprivnici“, *Glas Podravine*, 3. listopada 1959., str. 6.

Navodi se i kako je najčešći razlog pobačaja socioekonomske naravi i položaja obitelji unatoč mjerama socijalističke vlasti koja daje dječji doplatak, opremu za novorođenčad te besplatnu zdravstvenu zaštitu za trudnice i djecu. Kako navode u članku, ne treba ženu osuđivati već joj pomoći da na drugi način riješi to pitanje bez zdravstvenih komplikacija. U tu svrhu otvara se Savjetovalište za kontracepciju u kojem će svaka žena moći dobiti detaljnije upute i sredstva za zaštitu od trudnoće.¹¹⁵

U članku iz 1960. godine navodi se kako je problem pobačaja još uvijek aktualan te kako je i dalje prisutan veliki broj kriminalnih pobačaja.

Žene se ponovno upućuju na Savjetovalište za kontracepciju gdje su u prvim mjesecima rada savjetovališta mogle dobiti *neku vrstu gumene kapice* (odnosi se na dijafragmu) koja bi ih štitila od trudnoće. Ipak, sada su dostupne i druga kontraceptivna sredstva u vidu tableta.¹¹⁶

U novinama se 1962. godine pojavila vijest da je ženska osoba izvršila pobačaj te je mlada žena nakon toga preminula te ju nije spasila ni brza intervencija liječnika. Osoba koja je izvršila pobačaj naposljetku je osuđena na godinu dana zatvora.¹¹⁷

Tijekom 1958. godine liječnik Krešimir Švarc održao je predavanje na temu *Pobačaj i sprječavanje začeca* na Narodnom sveučilištu te je predavanje popraćeno i člankom u novinama.¹¹⁸

Vidljivo je kako je medicinsko osoblje, ali i kako su tiskovine pokušale ukazati na problem pobačaja, odnosno na problem i komplikacije koje se mogu javiti nakon nestručnih pobačaja. Isto tako, pokušali su djelovati na prosvjećivanje mladih žena kako ne bi bespotrebno patile i doživljavale boli te se dovodile u smrtnu opasnost.

¹¹⁵ Dr. Krešimir Švarc, „Razgovor s liječnikom: Savjetovalište za kontracepciju i u Koprivnici“, *Glas Podravine*, 3. listopada 1959., str. 6.

¹¹⁶ Dr. K. Švarc, „Razgovor s liječnikom: Novo sredstvo sprječavanje trudnoće“, *Glas Podravine*, 13. kolovoza 1960., str. 6.

¹¹⁷ Nedoželjeno vršenje pobačaja, *Glas Podravine*, 15. rujna 1962., str. 5.

¹¹⁸ Gradske vijesti: Narodno sveučilište, *Glas Podravine*, 19. travnja 1958., str. 4.

12. SLUŽBA OPĆE KIRURGIJE

U okvirima Zdravstvenog centra Koprivnica djelovala je i Služba opće kirurgije s kabinatom za transfuziju krvi. O navedenom kabinetu bit će riječi nešto kasnije.

Opća kirurgija imala je svoj bolnički odjel sa 64 kreveta i kirurškom ambulantom. Najviše oboljelih bolesnika bilo je radničkog ili seljačkog porijekla. Tijekom 1958. godine zabilježeno je 2 399 bolesnika na kirurškom odjelu. Oboljenja možemo podijeliti u nekoliko skupina: abdominalna trbušna oboljenja (688 oboljelih), urološka (93 oboljela), traumatološka (979 oboljelih), gnojni procesi (230 oboljelih), opekotine (33 oboljela) te razna druga oboljenja (378 slučajeva).¹¹⁹

Od abdominalnih oboljenja spominje se hernija, odnosno kila od koje je u navedenoj godini oboljelo 24 bolesnika, a dva slučaja završila su smrtnim ishodom zbog velike upale potrbušnice. Kile ili hernije uzrokovane su teškim napornim radom, a s obzirom na sastav stanovništva kojeg ponajviše čine radnici i poljoprivrednici, ovaj podatak ne čudi. Od ostalih abdominalnih bolesti navodi se upala slijepog crijeva i čirovi želuca i dvanaesterca te su dva slučaja završila smrću zbog jake upale potrbušnice te krvnog optoka.¹²⁰ Dodajmo još ovdje upale žučnog mjehura.

Od uroloških oboljenja spominji se bubrežni kamenci te povećanje prostate. Velik broj je kontuzija i rana (444 slučajeva), fraktura (418 slučajeva), iščašenja (34 slučajeva) te ostalih traumatoloških problema (83 slučajeva).¹²¹ Mnoge ozljede nastale su kao posljedica nestručnog rukovanja sa stajevima, a neke su nastale i u pripitom stanju. U izvještaju se navodi kako je povećan broj motornih vozila te da dolazi do prometnih nesreća koje često završavaju smrtno ili s teškim traumama lubanje.¹²²

U prilog tvrdnji iz izvještaja ide i članak *Četrdeset nesreća u saobraćaju* u kojima se spominje alkohol kao najčešći uzrok nesreća.

¹¹⁹ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 15.

¹²⁰ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 15.

¹²¹ Ibid., str. 16.

¹²² Ibid.

U tim nesrećama poginula je jedna osoba, osmero ih je teže ozlijeđeno, dok je 220 prošlo s lakšim ozljedama.¹²³ Često se u rubrici *Kronika* u tjedniku *Glasi Podravine* mogu naći vijesti o prometnim nesrećama, ali i o nesrećama u pogonima različitih obrtnika.

Opekotine su najčešće kod male djece, dok se od ostalih bolesti spominju proširene vene, ravno stopalo i oboljenja hrptenjače.

12.1. TRANSFUZIJA KRVI

Kotar Koprivnica od 1958. do 1962. godine može se pohvaliti zavidnim rezultatima u transfuziji krvi, kao i u darivanju krvi. Kroz transfuzijski kabinet je 1958. godine prošlo 627 osoba. Od tog broja 400 osoba bili su davatelji koji su darovali 149 850 ccm krvi, dok je obavljeno 387 transfuzija, ponajviše na kirurškom odjelu te na ginekološkom i internističkom odjelu.¹²⁴ Tijekom 1961. godine u kabinetu za transfuziju krvi, krv je dalo 1578 davatelja koji su prikupili 367 litara krvi.¹²⁵ Crveni križ Koprivnica je u tom razdoblju organizirao dobrovoljno darivanje krvi i to tijekom 1957. godine i 1958. godine te je tada 1 600 dobrovoljnih darivatelja dao krv te je sakupljeno oko 600 litara krvi.¹²⁶ Najviše se darivatelja odazvalo u Virju i Đurđevcu, a najmanje u Novigradu Podravskom.

Često su na darivanje krvi, kada je to bilo hitno, pozivani zaposlenici Podravke ili pripadnici vojske (armije). Kotar se tada mogao pohvaliti da se nalazi na prvom mjestu po darivanju krvi.

U *Glasi Podravine* često se nailazi na članke o uspješnim akcijama dobrovoljnog darivanja krvi te je istaknuto kako je davanje krvi jedan od najplemenitijih ljudskih postupaka. (Vidi: Fotografija 2)

¹²³ „Četrdeset nesreća u saobraćaju“, *Glas Podravine*, 12. rujna 1959., str. 2.

¹²⁴ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 17.

¹²⁵ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Zapisnik I. sjednice Savjeta za narodno zdravlje Narodnog odbora kotara Koprivnica“, 30. siječnja 1962, str. 6.

¹²⁶ V. Bosančić, „Dati svoju krv – plemenit je čin“, *Glas Podravine*, 14. ožujka 1959., str. 3.

13. GRADSKO DRUŠTVO CRVENOG KRIŽA KOPRIVNICA

Gradsko društvo Crvenog križa Koprivnica jedno je od najaktivnijih u Republici Hrvatskoj. Rad Crvenog križa izuzetno je bitan u razdoblju od 1958. godine do 1962. godine u koprivničkoj i đurđevačkoj Podravini.

Godine 1958. na ovom području postojalo je 114 osnovnih organizacija s 8 000 članova Crvenog križa te s oko 10 000 članova podmlatka.¹²⁷ U svakoj općini kotara djeluje organizacija Crvenoga križa, a o ekspanziji organizacije dovoljno govori činjenica kako je 1956. godine bilo tek 1 500 članova.

Primarna zadaća Crvenog križa je prikupljanje, odnosno organiziranje dobrovoljnog darivanja krvi, ali Crveni križ istaknuo se i na rješavanju brojnih drugih zdravstvenih i socijalnih problema, a najviše pažnje posvećuju djeci u školama, socijalno ugroženima, bolesnima i invalidima. Također, Crveni križ je u suradnji s organizacijama *Naša djeca* i *Napredna žena* organizirao niz domaćinskih i higijenski tečajevi za žene. Organizirao je i predavanja kako bi djelovao na zdravstveno prosvjeđivanje stanovništva. Organizacije Crvenog križa otvorene su i u manjim mjestima poput Repaša i Molvi u kojima je otvorena stanica za hitnu pomoć koja je postala sektorskom ambulantom.¹²⁸ Također, Crveni križ djeluje na perlustraciji stanovništva kako bi se spriječila daljnja zaraza trahomom, a provodi i fluorografsko snimanje pluća kako bi se nadzirali tuberkulozni bolesnici. Također, Crveni križ vršio je opremanje školskih, odnosno mliječnih kuhinja, podjelu hrane, odjeće i obuće najpotrebitijima. Duga tradicija Gradskog društva Crvenog križa Koprivnica nastavlja se i danas uspješnim akcijama dobrovoljnog darivanja krvi.

14. PROBLEM MEDICINSKOG OSOBLJA, OPREME I VOZILA

Sve medicinske ustanove s područja kotara trebale su redovno slati izvještaje o stanju opreme, vozila te o stanju i broju liječnika te drugog medicinskog osoblja u svojim stanicama. Svi proučeni izvještaji indiciraju problem broja liječnika koji dolazi na određeni broj stanovnika. Prosječno u kotaru na 1 liječnika dolazi 7 690 stanovnika.

¹²⁷ „Uspješan rad Kotarskoga odbora Crvenog križa u Koprivnici“, *Glas Podravine*, 18. siječnja 1958., str.2

¹²⁸ Ibid.

To znači da je nedovoljan broj liječnika opće prakse, kao i što je nedovoljno medicinskih sestara i zdravstvenih tehničara.¹²⁹ Primjerice, Zdravstvena stanica Novigrad Podravski imala je jednoga liječnika koji je liječio 7 800 stanovnika što govori o činjenici da liječnik se ne može u potpunosti posvetiti svakom bolesniku.¹³⁰ Isto tako, u Đelekovcu ne postoji stalni liječnik, već dva puta tjedno liječnik dolazi iz Koprivnice kako bi obavio preglede.

Problem je 1959. godine zabilježen i u osoblju Zdravstvenog centra i opće bolnice. Najveći je problem bio nedostatak specijalista. U okviru Službe specijalističkih ordinacija, stalni specijalisti bili su kirurg, internist, ginekolog, ftizeolog (specijalist za sušicu) te pedijatar.¹³¹

Ostali specijalisti dolazili su iz drugih kotara na tjednoj ili mjesečnoj bazi. Okulista, otorinolaringolog te neurolog dolazili su jednom tjedno, dok su reumatolog, ortoped, dermatolog i rengenolog u Zdravstveni centar dolazili dva puta mjesečno.¹³²

Također, problem predstavlja dotrajalost prostora u kojem je smješten Zdravstveni centar, ali i dotrajalost prostora ostalih zdravstvenih stanica kotara. Većina tih prostora nije higijenski zadovoljavajuća.

Velik broj stanica nije imao ni administrativne službenike te su razni izvještaji kasnili ili uopće nisu bili sastavljeni. Neke stanice su zbog toga i kažnjene. Problem nedostavljanja izvještaja uglavnom je bio poguban zbog zaraznih bolesti jer se nije moglo pravovremeno reagirati na njihovom suzbijanju. Dalje, tu je problem saniteta i ostalih vozila. Neke zdravstvene stanice poput Sokolovca i Ferdinandovca nisu imali niti jedno vozilo.

Ostale zdravstvene stanice imale su motorkotač ili ambulantna kola, ali nijedna stanice nije posjedovala sanitetsko vozilo. Onemogućen je prijevoz hitnih bolesnika s područja zdravstvenih stanica u opću bolnicu. Posebice je težak slučaj bio u Zdravstvenoj stanici Sokolovac jer su naselja u njenoj nadležnosti na nepristupačnom terenu te su razbacana. Sljedeći problem je medicinska oprema jer neke stanice nisu imale osnovni instrumentarij.

¹²⁹ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 4.

¹³⁰ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Zapisnik III. sjednice U. O. Zdravstvene stanice Novigrad Podravski“, 31. kolovoza 1959, str. 3.

¹³¹ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Izvještaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“, lipanj 1959, str. 13.

¹³² Ibid.

Iz izvještaja o stanju rendgen aparata u kotaru vidljivo je kako najviše aparata smješteno u Zdravstvenom centru Koprivnica koji je imao jedan bolnički aparat i tri izvanbolnička u Antituberkuloznom dispanzeru, zubarskoj ambulanti i općoj ambulanti. Od vrsta rendgen aparata spominju se aparati Simens Tuto V Reliodar, Fischer USA, Simens Super, Morava Niš, Helioskop II.¹³³ Neke stanice poput Novigrada Podravske nisu posjedovale svoj aparat te je to bila najveća boljka tih stanica uz već navedeni problem prijevoza do bolesnika i prijevoza samih bolesnika. Jedan izvještaj navodi kako je babici potrebno kupiti unutarnju i vanjsku gumu za bicikl kako bi mogla obilaziti trudnice.¹³⁴

15. ZDRAVSTVO U OČIMA OBIČNOG ČOVJEKA

Za potrebe ovog diplomskog rada provedeno je terensko istraživanje među stanovnicima matičnog područja, odnosno područja koprivničke i đurđevačke Podravine. Cilj tog istraživanja bilo je uvidjeti kakvu ulogu zdravstvo ima u očima običnog čovjeka, odnosno kako ono utječe na kvalitetu njegovog života.

Također, istraživanje je trebalo otkriti kako su se nekada ljudi liječili, u kojoj mjeri su posjećivali liječnika te kakve su bile njihove zdravstvene i socijalne prilike. Isto tako, cilj istraživanja je uvidjeti koliko su se stari načini liječenja zadržali na proučavanom području te je li se narodna medicina prenosila s koljena na koljeno.

Nakon provedenog polustrukturiranog intervjua sa stanovnicima koprivničke i đurđevačke Podravine, pristupilo se transkripciji tonkih zapisa. Naime, ispitanici su pristali na tonsko zapisivanje te su tonski zapisi sačuvani i pohranjeni na vanjsku memoriju kod autorice rada. Također, nakon provedene transkripcije, transkripti su ponovno dostavljeni na uvid ispitanicima koji su ih potvrdili.

Tijekom preslušavanja i izdvajanja bitnih dijelova iz tonkih zapisa, autorica rada odlučila se na izdvajanje jednog tonskog zapisa koji će se u diplomskom radu prikazati u dijelovima koji su potrebni.

¹³³ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „*Podatak o rengen aparatima i osoblju*“, 5. svibnja 1959., str. 1.

¹³⁴ HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „*Zapisnik sjednice Zdravstvene stanice Legrad*“, 9. listopada 1959., str. 2.

Tonski zapis, odnosno cijeli razgovor s ispitanikom traje 45 minuta tijekom kojih se s ispitanikom razgovara o njegovim dječjim bolestima, bolestima u obitelji, načinu liječenja, odlasku k liječniku, ishrani, materijalnim, društvenim i socijalnim prilikama, ali i o nasljeđivanju nekih oblika liječenja iz narodne medicine.

Također, posebnost transkripta i samog razgovora leži u činjenici da je sugovornik autorice rada opušteno i s radošću odgovarao na pitanja iz svoje prošlosti. Posebnost razgovora je i korištenje kajkavskog narječja, karakterističnog za područje koprivničke i đurđevačke Podravine.

Ispitanik Stjepan Matotan, rođen je 1951. godine u Komatnici, naselju na području koprivničke Podravine. Čovjek osebujne i dobronamjerne prirode pristao je na razgovor s autoricom rada naglašavajući kako je sretan što ima priliku nekome ispričati svoju povijest. Također, ispitanik se bavi uzgojom ekološkog voća te skupljanjem ljekovitog bilja. Posjeduje veliko znanje o ljekovitim biljkama, ali i o zdravstvenim terminima i lijekovima, bolestima i dijagnozama. Naime, ispitanik je prvi bolesnik koji je obolio od lupusa, odnosno kronične autoimune bolesti, u koprivničkoj bolnici, a i među prvima u Hrvatskoj. Razgovor je proveden u kući sugovornika 19. svibnja 2018. godine.

Osebujnost ispitanika se vidi i u samom njegovom predstavljanju: *Rođen sam u jednom prekrasnom podravskom selu Komatnici, gdje sam odrasel bez buke automobila i zvuka tvorničkih sirena uz opojan miris cvijeća i tihi žubor rijeke Drave, gdje mi se mozak mogel normalno razvijati bez ikakvih stresova.*¹³⁵ Već u ovom iskazu spoznajemo kako je za sugovornika zdrav život onaj proveden u prirodi bez buke.

Gospodin Matotan je tijekom svojeg djetinjstva (polazak u školu) obolio od ospica, dječje zarazne bolesti. Prema njegovim riječima sam je kroz veliko blato otišao kod liječnika u sektorsku ambulantu u Hlebine, dobio je neke lijekove i bolest je prošla bezbrižno. Također, sjeća se čireva koje je imao kao dječak: *Kao dijete imal sam ospice i čireve, to se neje išlo doktoru. To je bolelo, malo su tiskali deda i baka to. I onda bi navečer stavili oblog od podbjela. To je jedna rana proljetska biljka koja odmah nakon snijega pokaže žute cvjetove i bijeli list. To su stavili gore. To je tolko imalo snagu i moć (...) da je rupa ostala.*¹³⁶

¹³⁵ Izjava: Stjepan Matotan, 19. svibnja 2018.

¹³⁶ Ibid.

Podbjel (lat. *Tussilago farfara*) ili lepuh je biljka sa žutim cvjetovima koji se bere na sunčanim staništima jer je tada najljekovitiji. Koristi se u narodnoj medicini kao čaj protiv bronhijalne astme, promuklosti te pročišćava krv i djeluje protiv probavnih grčeva.¹³⁷ Kao što je sugovornik rekao, podbjel stavljamo i na rane, upale i otekline.

Djed ispitanika je u svojoj mladosti prebolio upalu pluća. Izliječio ju je narodnom medicinom, odnosno jedenjem mladog vrbovog lišća. Ispitanik je potvrdio terensko snimanje pluća tijekom šezdesetih godina o kojem je bilo riječi u poglavlju o tuberkulozi. Medicinska ekipa koja je obavljala snimanje primijetila je ožiljak na plućima te je upitala djeda ispitanika je li prebolio upalu pluća, na koju je on već zaboravio.¹³⁸

Vrba (lat. *Salix alba*) je u narodu poznata kao ljekovita biljka, posebice je zdrav čaj od vrbine kore. Ovo je jedan specifičan i vrijedan primjer novog saznanja o ljekovitosti vrbe.

Baka ispitanika preboljela je tuberkulozu. Nije ju liječila lijekovima već je pila kozje mlijeko kao narodni lijek za ovu zaraznu bolest.¹³⁹

Sa sugovornikom je autorica diplomskog rada razgovarala i o porođaju, a on je istaknuo kako je jedna članica njegove obitelji rodila blizance u sedmom mjesecu trudnoće uz pomoć priučene primalje iz Gabajeve Grede. Uzrok prijevremenog poroda bio je težak fizički rad trudnice, naime podigla je teški teret koji je uzrokovao trudove. Nažalost, blizanci nisu preživjeli.¹⁴⁰

Ispitanik se prisjetio kakav je bio odnos prema bolesnima: *U ono vreme, ja se sećam jako dobro, ako si bil bolestan, malo u krevet, bumo zmasirali s rakijom, budeš si popil čaja ili ako ko ima kuhano vino, budeš se oznojil i sve će proći. To su bili njihovi lijekovi. (...) Tko je bil bolestan, taj je umrl, bez posjete doktora i ustanovljenja neke dijagnoze. (...) Doktor je bil daleko, nije se išlo. Ak sam ja bil prehladen, buš si čaja popil i dobro bude, to ništ nije i gotovo.*¹⁴¹

Ispitanik je rekao kako su astmu liječili tako da su kuhali starinski kukuruz te su zatim tu vodu popili kako bi ublažili simptome.

¹³⁷ Ašič, Simon, *Ljekovito bilje: sakupljanje, pripravci i recepti*, Dušević&Kršovnik:Rijeka, 1999., str. 103- 104.

¹³⁸ Izjava: Stjepan Matotan, 19. svibnja 2018.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

Ispitanik se sjeća kako su se kuhali čajevi od kamilice (*Matricaria chamomilla*), koprive (*Urtica dioica*), lipa (*Tilia platyphyllos europaea*) i divlje kupine (*Rubus fruticosus*).

Kamilica djeluje protiv bolova, upala, nervoze, nesаница i kožnih bolesti. Kopriva se koristi za obnavljanje crvenih krvnih zrnaca, divlja kupina djeluje protiv proljeva, a lipa se koristi protiv prehlade, kašlja i bolesti bubrega.¹⁴²

Danas ispitanik koristi čajeve od preslice (*Equisetum arvense*) za čišćenje bubrega, stolisnika (*Achillea millefolium*) za slabokrvnost i brezin list (*Betula pendula*) za odstranjivanje viška bjelanjčevina, a koristio je čajeve od gloga (*Crataegus oxyacantha*) za reguliranje krvnog tlaka i od plućnjaka (*Pulmonaria officinalis*) za pluća.

Ispitanik se prisjetio prehrane tijekom djetinjstva pa je između ostalog spomenuo mlijeko, krumpir, kukuruzni kruh od čiste podravske pšenice samljevane u dravskim mlinovima, zatim kukuruzne žgance, stolisnik koji su nazivali *purjom* travom jer se davala purama. Također, ispitanik je spomenuo kiseljak koji je brao na livadama. Zimi se koristilo kiselo zelje i repa kao *bomba* vitamina. Hrana se jela svježa ili se spremala zimnica, a meso se pripremalo u *tibli*, odnosno prvo se meso ispeklo i zatim zalijevalo svinjskom mašću.

Na pitanje o vodi u prošlosti, ispitanik je odgovorio kako su većinom kućanstva imala bunare koji su se zamutili zbog čestih poplava rijeke Drave. Stoga je dolazila higijensko-epidemiološka služba koja je bunare sanirala, ali od poplave do njihovog dolaska znalo je proći mjesec dana, a stanovnici su i dalje pili tu vodu. Ispitanik se sjetio kako je znao kao dijete skinuti kapu s glave i zgrabiti vodu iz Drave i popiti te kako nikada nije obolio od crijevnih bolesti zbog toga.¹⁴³

Ispitanik se sjeća priča o gušavosti te govori ovako: *Nekad kao dijete sjećam se pričanja svog djeda (...) tak mi je on pripovedal. Tam je susjedno selo Komatnice bilo Sigetec, Sigetec se zvalo, zove se i dan danas Sigetec. Tam su dosta ljudi bili, kak bi se sad izrazil da ne bih nekoga povredil, bili gušavi. Grlo su imali malo povećano. (...) I onda su rekli da je to od vode. Pa su rekli onak iz šale valja: „Najte vi Sigecu vodu piti.“¹⁴⁴*

¹⁴² Ašič, Simon, *Ljekovito bilje: sakupljanje, pripravnici i recepti*, Dušević&Kršovnik:Rijeka, 1999., str. 58, 63, 67-68, 72-73.

¹⁴³ Izjava: Stjepan Matotan, 19. svibnja 2018.

¹⁴⁴ Ibid.

Ispitanik se sjeća kako su se rane liječile rakijom i listom trputca (*Plantago maior*). Kada su djeca imala grčeve, tada su uzimao češnjak, odnosno bijeli luk (*Allium sativum*) te se s time masirao trbuh djece. Također, koristio se čaj od maka, odnosno on se kuhao maloj djeci kako bi ona spavala. Ipak, neka djeca su imala posljedice te su primjerice ostali niski rastom. Pijavice su koristile žene koje su imale proširene vene i visoki tlak jer se vjerovalo kako one izvlače nečistu krv.¹⁴⁵

Ovaj intervju ukazao je na važnost prirode u liječenju bolesti i dao je novi pogled na zdravlje i liječenje. Ispitanik zagovara prirodno liječenje čajevima, prirodnu hranu, svježinu i raznolikost, kao i čisti zrak te život bez stresa.

¹⁴⁵ Izjava: Stjepan Matotan, 19. svibnja 2018.

16.ZAKLJUČAK

Diplomski rad pratio je zdravstveno stanje koprivničkog kotara, odnosno područja koprivničke i đurđevačke Podravine u razdoblju od 1958. do 1962. godine. Prikazao je kretanje raznih bolesti od zaraznih preko internih do spolnih bolesti. Istaknuo je tuberkulozu kao najakutniji problem zdravstva proučavanog razdoblja. Isto tako, donio je podatke o demografskoj strukturi stanovništva koprivničke i đurđevačke Podravine. U radu je ukazao na postojanja raznih zdravstvenih službi u okvirima Zdravstvenog centra Koprivnica. U diplomskom radu istaknuti su i problemi s kojima su se tadašnji zdravstveni djelatnici suočavali, ali isto tako rad je ukazao i na ponekad nadljudske napore da se u općem lošem zdravstvenom i higijenskom stanju kotara, podigne svijest o važnosti zdravlja i higijene. Rad je istaknuo Crveni križ kao jedan od stupova koprivničkog zdravstva, a praksa njihovog djelovanja nastavlja se i danas.

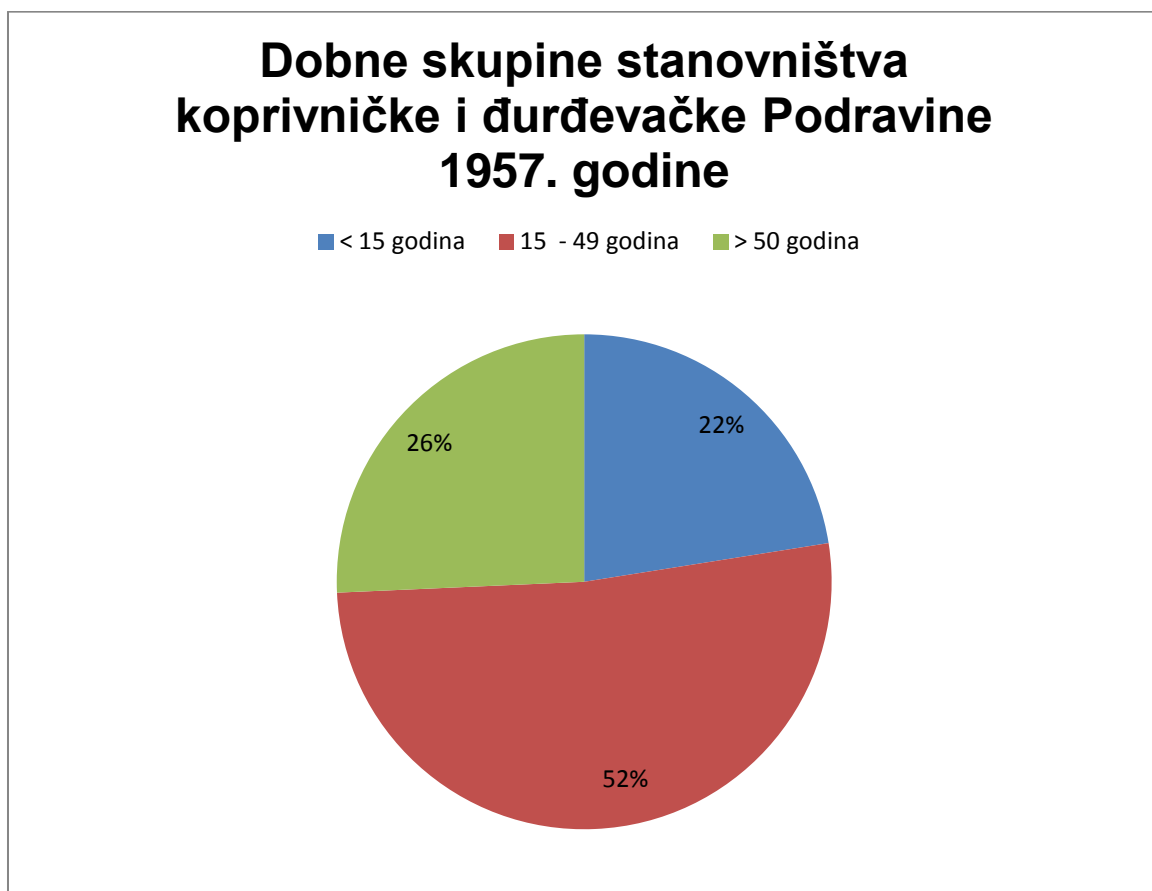
Bitno je ukazati na to kako je zdravstvo važan segment društvene povijesti. Kroz zdravstvo možemo pratiti kvalitetu života stanovništva, odnosno u kojoj su mjeri bolesti utjecale na njihove živote i kako je zdravstvo formiralo područje koje se istražuje. Diplomski rad možemo povezati i sa sadašnjošću promatrajući današnju zdravstvenu skrb na području koprivničke i đurđevačke Podravine. Danas se ona nalazi na zavidnoj razini, a upravo su temelji nastajali u razdoblju od 1958. do 1962. godine. Ovaj diplomski rad želi doprinijeti i budućim povijesnim istraživanjima zdravstvenog stanja koprivničke i đurđevačke Podravine. Diplomski rad je pokušao približiti problematiku zdravstva na povijesnoj razini, ali je isto tako zahtijevao interdisciplinarnost, povezujući se s demografijom, sociologijom, etnologijom, statistikom, medicinom, novinarstvom te arhivistikom. Bitan segment rada čini periodika i arhivska građa čijem se izučavanju posvetilo mnogo vremena.

Zdravlje je blagodat koju svaki pojedinac treba čuvati i njegovati. Stoga je bolje spriječiti nego liječiti kako bi u zdravom tijelu bio i zdrav duh.

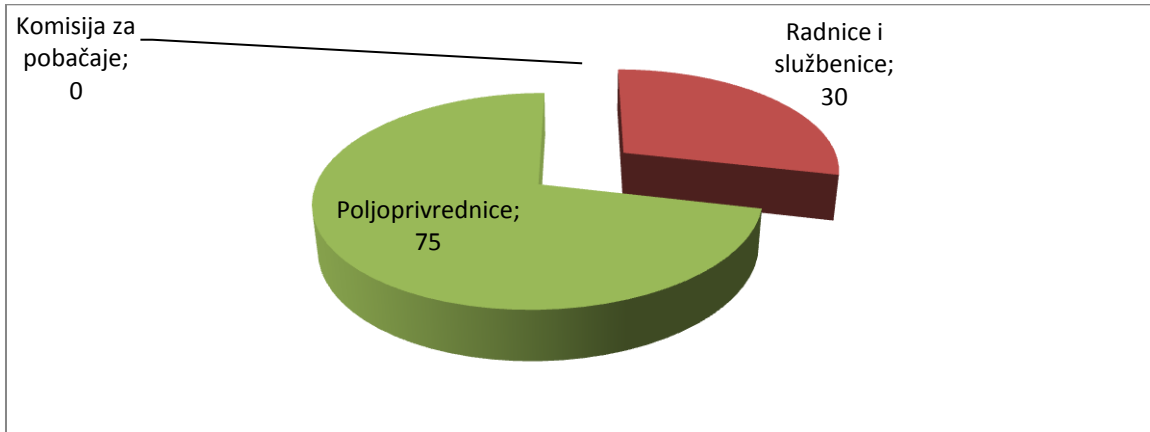
17.PRILOZI

17.1. GRAFIKONI

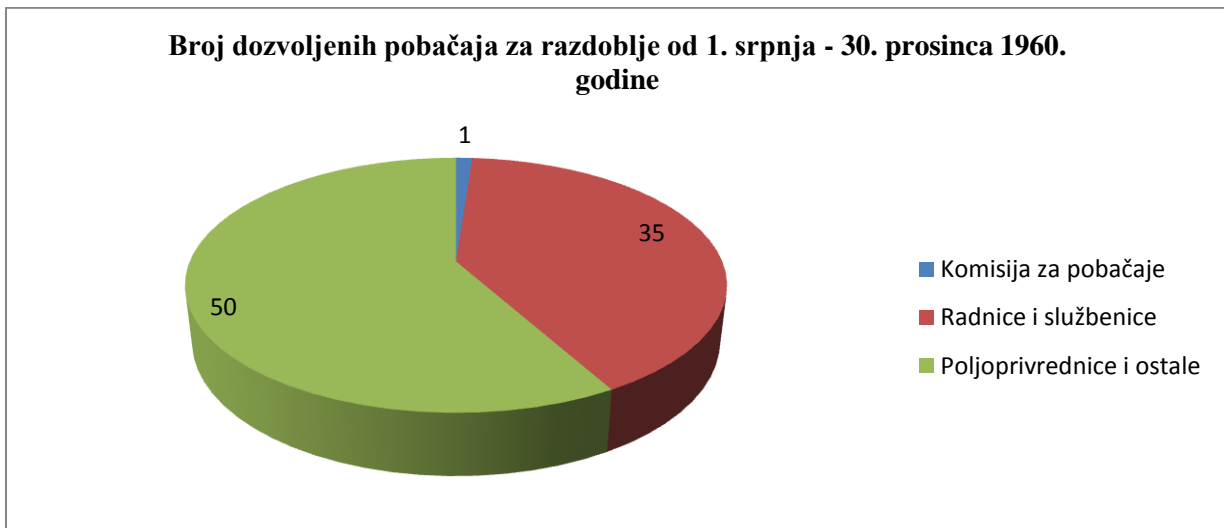
- 1) Grafikon 1. Dobne skupine stanovništva koprivničke i đurđevačke Podravine 1957. godine (izvor: HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica“ str 1.)

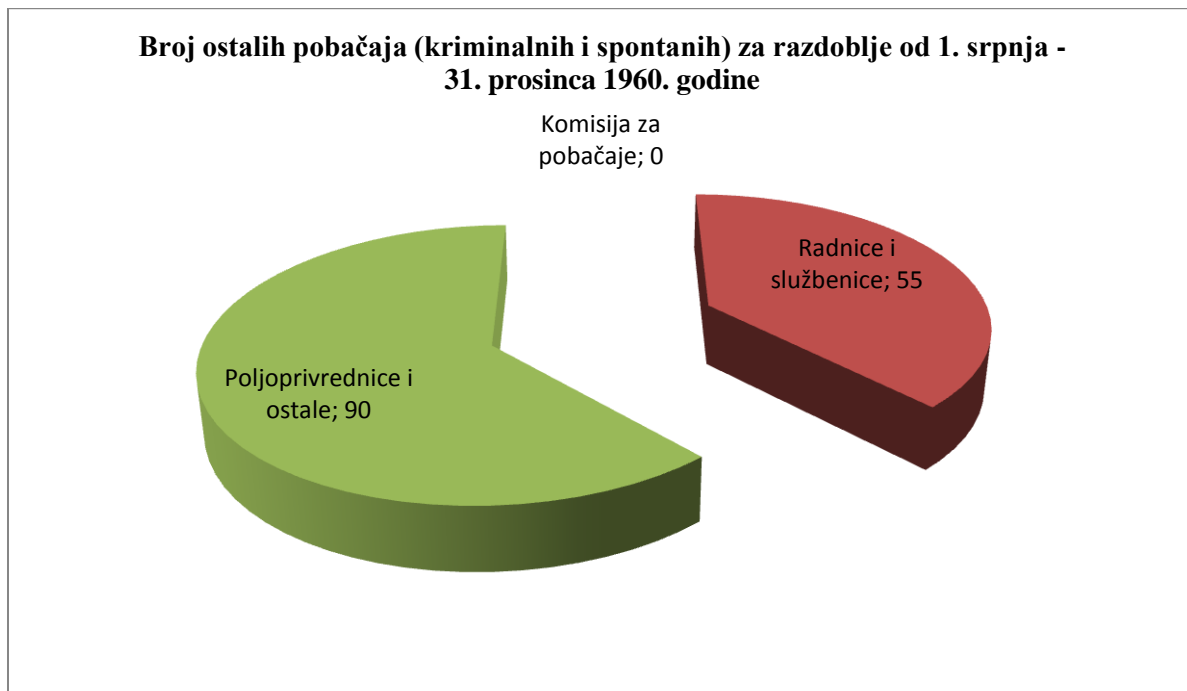
- 2) Grafikon 2. Broj ostalih pobačaja za razdoblje od 1. srpnja – 31. prosinca 1958. godine (izvor: HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „Pobačaji dozvoljenih i nedozvoljenih – podaci: Pregled broja izvršenih pobačaja“, 7. travnja 1961.)

- 3) Grafikon 3. Broj dozvoljenih pobačaja za razdoblje od 1. srpnja – 31. prosinca 1960. godine (izvor: HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „Pobačaji dozvoljenih i nedozvoljenih – podaci: Pregled broja izvršenih pobačaja“, 7. travnja 1961.)

- 4) Grafikon 4. Broj ostalih pobačaja za razdoblje od 1. srpnja – 31. prosinca 1960. godine (izvor: HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „Pobačaji dozvoljenih i nedozvoljenih – podaci: Pregled broja izvršenih pobačaja“, 7. travnja)

17.2. TABLICA

1) Tablica 1. Broj stanovnika, rođenih, umrlih, smrtnosti dojenčadi i mrtvorodenih na području koprivničke i đurđevačke Podravine 1958. godine (izvor: HR-DAVŽ-SCKC-30-NOKKC, „Vitalno statistički događaji u 1958. godini“, lipanj 1959.)

Naselje	Broj stanovnika	Rođeni		Umrli		Smrtnost dojenčadi		Mrtvorodeni	
		M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Drnje	6 681	14	18	34	38	1	1	1	1
Đelekovec	7 549	30	39	34	40	5	-	1	1
Đurđevac	11 667	60	70	59	64	1	1	-	-
Ferdinandovac	6 085	42	70	31	40	2	1	2	2
Gola	6 260	48	32	27	28	2	1	2	2
Kloštar Podravski	9 394	78	59	57	48	8	4	3	1
Koprivnica	29 990	335	372	212	168	42	26	14	5
Novigrad Podravski	7 684	54	50	52	42	3	3	-	-
Sokolovac	6 976	52	36	50	40	2	2	-	-
Virje	10 634	56	49	65	67	2	2	-	-

17.3. FOTOGRAFIJE i NOVINSKI ISJEČCI

Novinski isječak 1: Poziv na cijepljenje, *Glas Podravine*, 20. veljače 1960., str. 6.

Novinski isječak 2: Poziv na cijepljenje, *Glas Podravine*, 21. ožujka 1959.

Odazovite se pozivu za cijepljenje i dovedite vaše dijete na određeno cjepljeno mjesto u određeno vrijeme, jer cijepljenjem štite vaše dijete od zaraznih bolesti i spašavate mu život!

Novinski isječak 3: Poziv na cijepljenje, *Glas Podravine*, 1. travanj 1961.

**Važno je da se 100 posto cijepi djeca
PROTIV DJEČJE PARALIZE**

—○—

**Necijepljena djeca predstavljaju opasnost
za širenje poliomyelitisa!**

Novinski isječak 4: Raspored cijepljenja, *Glas Podravine*, 1. travnja 1961.

RASPORED
ZA II CIEPLJENJE PROTIV DJEČJE PARALIZE ZA
PODRUČJE OPĆINE KOPRIVNICA

Grada Koprivnica:

- 7. IV 1961. u 8 sati djeca rođena 1958. u Ekonomskoj školi;
- 7. IV 1961. u 9 sati djeca rođena 1959. u Ekonomskoj školi;
- 7. IV 1961. u 11 sati djeca rođena 1960. u Ekonomskoj školi;
- 7. IV 1961. u 8 sati omladina rođena 1945, 1944, 1943 u II Osnovnoj školi.
- 7. IV 1961. u 10 sati omladina rođena 1942. i 1941. u II Osnovnoj školi
- 8. IV 1961. u 8 sati djeca rođena 1957 i 1956 u Ekonomskoj školi
- 8. IV 1961. u 10 sati djeca rođena 1955. i 1954. u Ekonomskoj školi
- 13. IV 1961. u 8 sati za sve one koji nisu cijepili cijepit će se u II Osnovnoj školi.

Općina Koprivnica:

- Donja Velika 10. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Peščenik 10. IV 1961. u 11 sati u Osnovnoj školi
- Kunovec 10. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Ivanec 10. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Vinica 10. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Rasinja 11. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Subotica 11. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Ivančec 11. IV 1961. u 11 sati u Osnovnoj školi
- Kuzminec 11. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Kutnjak 11. IV 1961. u 11 sati u Osnovnoj školi
- Starigrad 12. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Jagnjedovac 12. IV 1961. u 11 sati u Osnovnoj školi
- Bregi 12. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Glogovac 12. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Bakovčica 12. IV 1961. u 8 sati u Osnovnoj školi
- Rijeka 12. IV 1961. u 14 sati u Osnovnoj školi
- Koprivnica 13. IV 1961. u 8 sati za sve one koji nisu cijepili cijepit će se u II Osnovnoj školi.

Fotografija 1: Zdravstveni centar Koprivnica (izvor: *Glas Podravine*, 11. siječnja 1958., str. 1.)

Fotografija 2. Dobrovoljni darivaoci krvi (izvor: *Glas Podravine*, 15. ožujka 1958., str 1.)

18. POPIS LITERATURE

18.1. ARHIVSKA GRAĐA

HR - DAVŽ – SCKC – 30- NOKKC: Hrvatska, Državni arhiv u Varaždinu, Arhivski sabirni centar Koprivnica, fond 30, Narodni odbor kotara Koprivnica.

1. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Podatak o rengen aparatima i osoblju*“, 5. svibnja 1959.
2. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC „*Zapisnik sjednice Zdravstvene stanice Legrad*“, 9. listopada 1959.
3. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Izveštaj o stanju i problemima zdravstvene službe na području kotara Koprivnica*“, lipanj 1959.
4. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Zapisnik III. sjednice U. O. Zdravstvene stanice Novigrad Podravski*“, 31. kolovoza 1959.
5. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Duševno bolesne osobe: smještaj u domove za stare i nemoćne*“ br. 380, 1962.
6. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Zapisnik I. sjednice Savjeta za narodno zdravlje Narodnog odbora kotara Koprivnica*“, 30. siječnja 1962.
7. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Vitalno statistički događaji u 1958. godini*“, lipanj 1959.
8. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Pobačaji dozvoljenih i nedozvoljenih – podaci: Pregled broja izvršenih pobačaja*“, 7. travnja 1961.
9. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Cijepljenje djece protiv zaraznih bolesti – prekršaj*“, 12. travnja 1962.
10. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Broj stanovnika po NOO-a*“, 26. ožujka 1962.
11. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Služba kontracepcije- podaci*“, 17. studenoga 1960.
12. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „*Rješenje o osnivanju drugostepene komisije za dopuštenje pobačaja*“, 14. studenoga 1960.

13. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „Program obaveznog cijepljenja protiv velikih boginja, difterije, tetanusa i hripavca“, 21. siječnja 1960.
14. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „Izveštaj o investicionom programu Zdravstvenog centra u Koprivnici“, 22. siječnja 1960.
15. HR-DAVŽ–SCKC–30-NOKKC, „Brojno stanje i mjesto rada babica – podaci“, 15. ožujka 1960.

18.2. NOVINSKI ČLANCI

1. Dr. S. Vovk, „Liječnik vam govori: Tuberkuloza i rendgensko snimanje pluća“, *Glas Podravine*, 28. listopada 1961., str. 2.
2. Gradske vijesti: Narodno sveučilište, *Glas Podravine*, 19. travnja 1958., str. 4
3. Nedozvoljeno vršenje pobačaja, *Glas Podravine*, 15. rujna 1962., str. 5.
4. Stjepan Matić „Zdravstveno predavanje u Đelekovcu“, *Glas Podravine*, 29. ožujka 1958., str.2
5. V. Bosančić, „Dati svoju krv – plemenit je čin“, *Glas Podravine*, 14. ožujka 1959., str. 3.
6. Dr. K. Švarc, „Razgovor s liječnikom: Novo sredstvo sprječavanje trudnoće“, *Glas Podravine*, 13. kolovoza 1960., str. 6.
7. Dr. Krešimir Švarc, „Razgovor s liječnikom: Savjetovalište za kontracepciju i u Koprivnici“, *Glas Podravine*, 3. listopada 1959., str. 6.
8. Švarc, Krešimir, „Ishrana trudnice“, *Glas Podravine*, 23. svibnja 1959., str. 6.
9. Švarc, Krešimir, „Odjeća i obuća trudnice“, *Glas Podravine*, 30. svibnja 1959., str. 6.
10. Švarc, Krešimir, „Zubna njega u trudnoći“, *Glas Podravine*, 6. lipnja 1959., str. 6.
11. Švarc, Krešimir, „Roditi kod kuće ili u bolnici“, *Glas Podravine*, 29. kolovoza 1959., str. 6.
12. Švarc, Krešimir, „O bezbolnom porodu“, *Glas Podravine*, 15. kolovoza 1959., str. 4.
13. Švarc, Krešimir, „O jednom nesvakidašnjem slučaju“, *Glas Podravine*, 24. listopada 1959., str. 6.
14. „Četrdeset nesreća u saobraćaju“, *Glas Podravine*, 12. rujna 1959., str. 2.
15. „Uspješan rad Kotarskoga odbora Crvenog križa u Koprivnici“, *Glas Podravine*, 18. siječnja 1958., str.2
16. „Dječja paraliza i cijepljenje“, *Glas Podravine*, 1. svibnja 1959., str. 6.

17. „Cijepljenje djece protiv zaraznih bolesti“, *Glas Podravine*, 19.studenoga 1960., str. 6.
18. „Dječja paraliza“, *Glas Podravine*, 20. kolovoza 1960., str. 6.
19. „Cijepljenje protiv dječje paralize“, *Glas Podravine*, 18.veljače 1961., str. 1-2.
20. „Zaušnjaci ili mums“, *Glas Podravine*, 13. lipnja 1959., str.6.
21. „Šarlah“, *Glas Podravine*, 29. studenoga 1962., str. 4.
22. „Kućno liječenje tuberkuloznog bolesnika“, *Glas Podravine*, 19. rujna 1959., str. 6.
23. „Tuberkuloza i rendgensko snimanje pluća“, *Glas Podravine*, 28. listopada 1961., str. 2.
24. „Tuberkuloza i fluorografsko snimanje pluća“, *Glas Podravine* 14.travnja 1962., str. 2-3.
25. „Borba protiv TBC-a“, *Glas Podravine*, 6. listopada 1962., str.3.
26. „Tjedan borbe protiv TBC-a“, *Glas Podravine*, 8. rujna 1962., str. 3.
27. „BCG vakcinacija u tjednu borbe protiv tuberkuloze“, *Glas Podravine*, 22.rujna 1962., str.2.
28. „Osnovne potrebe: vodovod, kanalizacija i kupatilo“, *Glas Podravine*, 17. veljače 1962., str. 3.
29. „Što Koprivnici nedostaje, a moglo bi se načiniti?“, *Glas Podravine*, 31.siječnja 1959., str. 4
30. „Elektrificirano 85% sela našeg Kotara“, *Glas Podravine*, 1. siječnja 1959., str. 3.

18.3. IZJAVA

1. Stjepan Matotan, 19. svibnja 2018., Starigrad kraj Koprivnice

18.4. KNJIGE, ČLANCI I ZBORNICI

1. Ašič, Simon, *Ljekovito bilje: sakupljanje, pripravci i recepti*, Dušević&Kršovnik:Rijeka, 1999.
2. Dubravec, Zvonko, „Pobol od tuberkuloze na području općine Koprivnica u razdoblju od 1958. do 1972. godine“ u: *Koprivnički liječnički zbornik: povodom 100. obljetnice zbora liječnika Hrvatske i 30. obljetnice prvog oslobođenja Koprivnice*, Koprivnica: Podružnica Zbora liječnika u Hrvatske u Koprivnici, 1973., str.83-87.

3. Gruber, Franjo i suradnici, *Kožne bolesti i spolno prenosive infekcije*, Medicinski fakultet Rijeka: Rijeka, 2007.
4. Ropac, Darko i suradnici, *Epidemiologija zaraznih bolesti*, Medicinska naklada: Zagreb, 2003.
5. Švarc-Janjanin, Sanja, Švarc Krešimir. „Prilozi i građa za povijest bolnice u Koprivnici“, u: *Podravski zbornik 2010*, ur. Dražen Ernečić, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, str. 99-123.
6. Švarc, Krešimir. „Od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice“ u: *Koprivnički liječnički zbornik: povodom 100. obljetnice zbora liječnika Hrvatske i 30. obljetnice prvog oslobođenja Koprivnice*, Koprivnica: Podružnica Zbora liječnika u Hrvatske u Koprivnici, 1973., str. 12- 37.
7. Švarc, Krešimir; Jambrešić, Vladimir i Jelić, Milovan, „Ginekološka-opstetrička služba Koprivnice: prikaz rada od 1959. do 1972. godine u: *Koprivnički liječnički zbornik: povodom 100. obljetnice zbora liječnika Hrvatske i 30. obljetnice prvog oslobođenja Koprivnice*, Koprivnica: Podružnica Zbora liječnika u Hrvatske u Koprivnici, 1973., str.100 – 105.
8. Ustav Narodne Republike Hrvatske NN NRH 7(1947).
9. Tuk, Ana. „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora“, *Arhivski vjesnik* 59 (2016), str. 275-322.

18.5. INTERNETSKI IZVORI

1. Zarazne bolesti u: *Hrvatska enciklopedija*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=66905>, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)
2. *Narodni odbor kotara Koprivnica*, URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_3534, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)
3. *Narodni odbor kotara Đurđevac*, UR: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_142, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)
4. Bedrenica u: *Hrvatska enciklopedija*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6580>, (pristupljeno 12. siječnja 2018.)